

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

2001-2004 yılında Türk medyasında Ermenistan

Hazırlayan
Nazrin Haşimova
1417.02021

BAKÜ-2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

2001-2004 YILINDA TÜRK MEDYASINDA ERMENİSTAN

Hazırlayan
Nazrin HAŞİMOVA
1417.02021

Danışman
Öğr.Gör. Araz ASLANLI

BAKÜ-2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə”

TƏSDİQ EDİRƏM

“___” _____ 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

**“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi Nəzrin Həşimova Hüseyn
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri Ögr.Gör. Araz Aslanlı Azad
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu 2001-2004 Yılında Türk Medyasında Ermenistan

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“___” _____ 2018 il **No**

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

1. GÜRÜN, Kamuran, 1983, “Ermeni Dosyası”, Ankara, s.213
2. KONUKÇU, Enver,”Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler”, Türkiye Dergisi, S. 38, ss. 622
3. TURAN, Osman,1988, ”Selçuklular Zamanında Türkiye”Boğaziçi Yayınları,İstanbul
4. YARAR, Hülya,”Ermeniler ve Türk Ermeni İlişkileri”,Ankara Dergisi,S.13, ss 35-57

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)
Öğr. Gör. Nəriman Xanəhmədov Kərəm

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti		
				plan üzrə	faktiki
1.	Bölüm (Ekim 2017 – Ocak 2018)				
2.	Bölüm (Şubat 2018 – Nisan 2018)				
3.	Bölüm (Mayıs 2018)				

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” _____ **2018-ci il**

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

TUTANAK.....	
ÖZET.....	
GİRİŞ.....	
İÇİNDEKİLER.....	
BİRİNCİ BÖLÜM. TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ	
1.1. TARİHİ SÜREÇTE TÜRK-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ.....	
1.2.1991 SONRASI İLİŞKİLER.....	
1.3.PROTOKOLLER SÜRECİNDEN GÜNÜMÜZE İKİLİ İLİŞKİLER...	
İKİNCİ BÖLÜM.....	
TÜRK MEDYASINDA ERMENİSTAN (2002-2004).....	
2.1. 2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA SİYASİ	
HABERLER.....	
2.2.2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA	
GÜVENLİK HABERLER.....	
2.3.2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA	
EKONOMİK HABERLER.....	
2.4.2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA	
SOSYAL-KÜLTÜREL HABERLER.....	
SONUÇ	
KAYNAKÇA	

ÖZET

Türkiye ve Ermenistan arasındaki münasibetlerin temeli tarihsel olarak Osmanlı Devletinden de önce Anadolu bölgesinde kurulan Selçuklu Devleti ile atılmıştır. Bu nedenle de iki ülke arasındaki ilişkilerin çok eskiye dayanmasından söz etmek mümkündür. Söz konusu bu uzun zaman diliminde iki devlet arasındaki soğukluğa esas sebep veren 1915 olaylarıdır. SSCB'nin dağılmasından sonra yaranan Ermenistan Cumhuriyeti'nin Türkiye ile olan ilişkileri, Osmanlı Devleti zamanı yaşanan bu gergin olaylar sebebi ile sancılı bir temel üzerinde inşa edilmiştir.

Bu araştırmada Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin tarihsel boyutuna değinilmiş, buradan yola çıkılarak 2001-2004 yılları arasındaki olaylar ele alınmış ve sınırdaş olan iki devletin izledikleri dış politikanın kamuoyuna ve basına etkileri tartışılmıştır. Tez çalışması iki büyük bölümden oluşmaktadır:

I Türkiye-Ermenistan İlişkileri

II Türk Medyasında Ermenistan (2001-2004 Dönemi)

Anahtar kelimeler: Türkiye, Ermenistan, imaj, dış politika, medya

İÇİNDEKİLER

TUTANAK	ii
ÖZET.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	Ошибка! Закладка не определена.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

1.1.ERMENİLER VE ERMENİLERİN KÖKENİ	2
1.2 TARİHİ SÜREÇTE TÜRK-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ.....	4
1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türk-Ermeni İlişkileri	4
1.2.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri.....	5
1.2.2.1 Tanzimat Fermanı'ndan Önce Osmanlıda Ermenilerin Durumu	5
1.2.2.2 Tanzimat Fermanı'ndan Gayrimüslimlerin Durumu	7
1.2.2.3 1856 Islahat Fermanı'nda Gayrimüslimlerin Durumu ...	9
1.2.2.4 Ermeni Meselesi.....	11
2. 1991 SONRASI TÜRK-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ.....	17
3. PROTOKOL SÜRECİNDEN GÜNÜMÜZE İLİŞKİLER.....	28
3.1. Protokollerin Analizi.....	33

3.1.1. "Diplomatik İlişkilerin Kurulması Hakkında Protokol"	33
3.1.2. "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Hakkında Protokol"	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MEDYASINDA ERMENİSTAN (2002-2004)

2.1. 2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA SİYASİ VE GÜVENLİK HABERLER.....	39
2.2. 2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA EKONOMİK HABERLER.....	60
2.3 2001-2004 YILLARI ARASINDA TÜRK MEDYASINDA SOSYO- KÜLTÜREL HABERLER.....	66
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR LİSTESİ

AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
BMT	Birleşmiş Milletler Teşkilatı
FİFA	Federation Internationale de Football Association
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
PKK	Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Milletler Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
THY	Türkiye Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TL	Türk Lirası
TÖMER	Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
SSCB	Sovet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

YEE
YÖK

Yunus Emre Enstitüsü
Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Bu çalışmada, tarihsel olarak kültürel, siyasi, coğrafi açıdan dostluk ve düşmanlık ilişkileri bulunan Türkiye ile Ermenistan arasındaki bağların geçmişten günümüze doğru analizi yapılacaktır. Tez çalışması iki devlet arasındaki bu sürecin tarihsel bir bakış açısıyla diplomatik ilişkilere, kamuoyuna ve özellikle de basına karşı nasıl etki ettiğini ortaya koyma amacıyla hazırlanmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında Türkiye ile Ermenistan arasında yaşanan olayların, sorunların ve gelişmelerin her iki taraftan önyargı ve farklı bakış açısı ile değerlendirilmesi ortada bulunan sorunların günümüze kadar çözümlenememesine büyük derecede etki gösterdiği bilinen gerçektir. Bu sebepten de bu ülkeler arasındaki yaşanan olayları tarihi süreçte çarpıtılmama şartıyla ve basının da ışığı altında gözden geçirmek faydalı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLER

1.1. ERMENİLER VE ERMENİLERİN KÖKENİ

Ermeniler tarihi ve stratejik bakımdan önemli olan Ön Asya’da yani Anadolu bölgesinde dokuz yüz yıla aşkın süre diliminde Türk halkı ile beraber yaşamış, aynı coğrafi bölgeyi paylaşmışlardır. Türk-Ermeni ilişkilerinin üzerinde durmadan önce “Ermeni” halkının kelime kökenini dil, tarihi ve ırki özelliklerinin üzerinde duralım. Elde var olan kaynakları incelediğimizde Ermenilerin tarih boyunca bir çok devletin egemenliğinin altında bulundukları ve bu devletlere karşı belirli şekilde hizmet verdikleri görülmektedir. Bu sebeptendir ki, bir çok farklı uluslar içinde kalmaları Ermenileri ister sosyolojik, isterse de dini, ekonomik ve kültürel açıdan büyük derecede etkilemiş, aynı zamanda kendileri de ulusların üzerlerinde sergilediği farklı yönetim biçimlerinden ve ya davranışlarından büyük ölçüde etki altında kalmışlardır.

Ermenilerin tarihi ve kökeni konusunda Ermeni ve Avrupa tarihçileri tarafından tam olarak gerçeği yansıtan bilgiler mevcut olamamakla birlikte kendi aralarında da bir birlik bulunmamaktadır. Şöyle ki, bu konuda bir çok görüşler ileri sürülmüştür.

Tarihi belgelerde, Mako, Erivan, Nahçıvan, Rumiye gölü ve Gökçeöl bölgesi, yukarı zirve anlamına gelen Armenia olarak nitelendirilmiştir. Bu bölgenin yöresel halkına ise Ermeni olarak bildirilmiştir. Tarihçilere ve düşünörlere göre, Ermeni’lerin bir kısmı Nuh’un oğullarından Hayka, bir kısmı da kuzey Suriye ve Kilikya bölgesinde yaşayan Hitit’lerden

olduklarını düşünmektedirler. Ancak, bunun yanında hala Ermeni denilen toplumun kesin olarak bölgenin neresinde ve nüfuslarının sayı tam olarak bilinmemektedir (<http://blog.milliyet.com.tr/sozde-soykitim--ii--4t-plani-ve-kisaca-ermen-i-tarihi-/Blog/?BlogNo=13439>, erişim tarihi: 10.04.2018).

Tarihsel olarak baktığımızda, Ermenilerin, Selefkit, Pers, Makedon, Roma, Sasani, Part, Arap ve Türklerin hakimiyeti altında oldukları dönemler olduğu görülür. Ermeni derebeyliklerin bir çoğu ise, o dönemlerde coğrafyada hakim olan veya Ermenileri kendi taraflarına çekerek kullanmak isteyen devletler, güçler tarafından kurdurulmuştur (<http://blog.milliyet.com.tr/sozde-soykitim--ii--4t-plani-ve-kisaca-ermen-i-tarihi-/Blog/?BlogNo=13439>, erişim tarihi 10.04.2018).

Kafkasya'da özellikle Doğu Anadolu bölgesinde X. ve XI. yüzyıllarda Ermeniler büyük zarar görmüştür. Bizans, Arap ve İran'la mücadele içinde dağınık bir şekilde yaşam süren Ermeniler, bu ağır mücadeleye dayanamayarak Galiçya, Gürcistan, Polonya ve Güney Batı bölgelerine göç etmiştir. 1071 Malazgirt Savaşı'nda Selçuklu Türklerinin Bizans'ı mağlup etmesiyle, Ermeni krallıkları hakimiyetlerini kaybetmişlerdir. Geride kalan Ermeniler ise Kiliçya'ya göç etmiştir. Ermenistan topraklarının bir kısmı da XII. yüzyılda Gürcistan devleti tarafından ilhak edilmiştir. Moğolların XIII. yüzyılda son Ermenistan toprakları ve Gürcistan'ın bütününe işgal etmesi üzerine İlhanlılar Devleti kurulmuştur. Kiliçya Ermeni Krallığı'nın akıbeti diğer Ermeni Devletlerinden farkı olmamıştır. Şöyle ki, Türk milletinin Orta Doğu bölgesine hakim olmalarıyla son bulmuştur (Yarar,2002:35-57).

1.2 TÜRK ERMENİ İLİŞKİLERİ

1.2.1 Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Türk-Ermeni İliőikleri

Ermenilerin Türk'lerle ilk iliőikleri XI. yüzyılda Selçukların Anadolu bölgesine gelmeleriyle başlamıştır. Selçuklular, Doğu Anadolu bölgesine hakim oldukları zaman, bu coğrafideki halkın büyük kısmı büyük arazi sahiplerinin elinde köle hayatı yaşıyorlardı. Anadolu bölgesinde Selçuklu hakimiyetinin başlamasından sonra bölgenin müslüman kesimiyle birlikte gayrimüslim kesimi de yani Ermeniler de Bizans baskısından kurtulmuşlardır. Bu nedenlerle yanı sıra tam bir inanç hürriyetinin mevcut olduğu Selçuklu devletinde, halka vergiden başka mükellefiyet yüklemeyen hakimiyeti, bölge halkı dolayısıyla Ermeniler kurtarıcı gözüyle karşılamışlardır.

XI. yüzyılın başlarından Anadolu'yu istila eden Bizanslı'lar o coğrafideki Ermeni krallıklarını kaldırarak, bir takım Ermeni nüfusunu Fırat, Sivas ve Kayseri arazilerine nakletmişlerdir. Bizans'ın, Ermenilere Ortodoksluğ'u zorla kabul ettirmesi ve göç ettirme siyaseti, Ermeni halkını Rumlardan soğutmuş, hatta düşman bir duruma gelinmiştir. Türkleri adeta kurtarıcı olarak karşılayan Ermeniler, Bizanslı'lara karşı milli ve siyasi, dilli kinlerini devam ettirmişler, fırsatlarını buldukça da Rumlara karşı eylemlerde bulunmuş, tecavüze geçmişlerdir. Bu sebeblerin neticesinde Ermeniler Arapların fethinden gösterdikleri yakınlığı Türklere karşı da uygulamışlardır (Turan,1971:68).

Şöyle ki, Ermeniler siyasi ve iktisadi müsamahanın gösterildiği, dini inançlarının gereklerinin tamamının yerine getire bildiği, barış ve güven

içinde yaşamlarını sürdürmeleri Selçuklu devleti ile başlayıp Osmanlı devleti ile devam etmiştir.

1.2.2 Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri

1.2.2.1 Tanzimat Fermanı'ndan Önce Osmanlı'da Ermenilerin

Durumu

Andolu'nun batı bölgesinde çoğunluk sağlayan Ermeni'lerle Osmanlı'ların ilk iletişimleri bu coğrafyada oluşmuştur. 1324 yılında Osman Gazi'nin Bursa'yı başkent yapmasıyla, Ermeni halkının çoğunluğunun ve Ermeni Ruhani Reis'liğini Bursa'ya nakl edilmiştir. O dönem de Ermeni azınlığına gösterilen bu davranış ilişkilerin hoşgörü ile kurulduğunu ve yakınlığın nedeni yüksek düzeyde olmasına işaret etmektedir. Bu dönemlerde Ermeni azınlığı her yer küçük beyliklerin ve krallıkların yönetimi altında idare ediliyordu. Kanuni Sultan Süleyman'ın döneminde Ermenilerin tamamının bulunduğu araziler Osmanlı toprakları himayesi haline gelmiştir.

Asırlardır kendilerini yöneten devletlerin baskıları altında kalan Ermeniler, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u feth ederek Bizans'a son vermesiyle, ilk olarak bu dönem içerisinde ister din, dil isterse de vicdan özgürlüklerine kavuşmuşlardır. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından imzalanan fermanla Ermeniler için bir Patrikhane tesis edilmiştir. Bununla din bakımından yönetim resmi olarak Patrikhaneye geçmiş ve başına da Ermeni Patriği Hovakim getirilmiştir. Ermeniler Fatih Sultan Mehmet'in fethinden sonra dağınık ve fakir durumundan daha oturaklı ve zengin yaşam biçimine geçiş etmişler. Cemahet haline dönüşen bu Ermeni azınlığı ister ticari, isterse de sanat alanlarında önde gelen kişiler haline gelmişler.

Yavuz Sultan Selim, 1514-1516 yıllarında Doğu Anadolu ve Kafkasya'nın güneyinde bulunan bölgede yaşayan Ermeni halkını İstanbul Patrikhanesi'ne bağlamıştır. Bununla azınlığın refahını garantilemiştir. Azınlıklara, dolayısıyla Ermenilere tanına haklar Kanuni Sultan Süleyman döneminde de devam etmiş, bu zaman zarfında Erzurum Beylerbeyliği'ni kurulmuş ve hem Türk, hem de Hristiyan ahalinin haklarının korunulduğu “kanunname” neşredilmiştir (Konukçu,2001;158-167).

Ermeni azınlıkların Türk hakimiyeti altında karşılaştıkları hoşgörü ve barınma onları zamanla devlete daha çok bağlamıştır. Şöyle ki, bu zaman zarfında Türkçeyi çok iyi benimsemiş, Türk gelenek göreneklerini kavramış, hatta devletin iç işlerinde önemli makam sahiplerine dönüşmüşlerdir(Hüseinov;27-29).

1.2.2.2 Tanzimat Fermanında Gayrimüslimlerin Durumu

1789 Fransız Devrimi sonucunda Avrupa'ya bütünlükle etki eden milliyetçilik akımları ve liberalizm ideolojileri, bunların doğurduğu yeni kavramlar karşısında Osmanlı devleti XIX. yüzyılın başlarından ister iç, isterse de dışta maruz kaldığı baskıların sonucunda bu sıkıntıları atlata bilmek niyetiyle Avrupa'ya sığınma, meyl etme ihtiyacı duydu. İmparatorluğun varlığını sürdürme bilmesi, öte yandan da Batı ülkelerinin halkın Hristiyan kesimine eşitlik ve güvence sağlanması yönünde istekleri, devletin sınırları içinde yaşayan gayrimüslimlerin haklarıyla ilgili geniş ve kapsamlı reformlar gerçekleştirme yoluna itilmişti.

II. Abdülhamid döneminde azınlıklara sağlanan hoşgörü ve haklardan yararlanan Ermeni Patrikhanesi, Osmanlı'ya karşı eylemlerde ve söylemlerde bulunarak, sağlanan hoşgörü ve özgürlük haklarını iyiye doğru

kullanmamış, asıl görevi dinle ilgili olması gerek Patrikhane kendi işini bırakarak artık siyasi alanda birtakım eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu dönemde, milliyetçilik kavramları artmaya başlamış ve bu söylentilerin baskısı altında kalan Ermeniler örgütlenmeye geçmiş ve Osmanlı Devleti'ni Batı'ya şikayet ederek onların dikkatlerini buraya çekmeyi başarmışlardır.

Osmanlı devleti bütün bu olayları göz önünde bulundurarak, topraklarını güvence altına almak ve için ve Batı'nın dikkatini üzerinden çekmek için yeni uygulamalara geçişi sürecidi sıklaştırmıştır.

Reformlar 1839 yılında Abdülmecit'in tahta çıkmasıyla başlamıştır ve Raşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nı okumasıyla resmen ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanında Hristiyan, Musevi ve Müslüman cemaatlerinin ,vergi, mal güvenliği ve askerlik işlerinde düzelenlemelerin yapılması, adil ve açık usulde yargılanma ve yasadışı nedenlerle suçlanmama gibi haklar bulunmaktadır. Bununla yanı sıra, Fermanda reformların yanında eksiklikler de bulunmaktaydı. Dokunulması gereken en önemli husus ise Fermanda hürriyetlere yer verilmemesidir (Hüseyinov;31).

Tanzimat Fermanı'nın bütün bunlarla birlikte Osmanlı'nın hukuk sistemine etkisi 1840'lı yıllardan sonra görülmeye başlamıştır. Şöyle ki, 1840 yılında çıkarılan Ceza Kanunnamesi ile eşitlik prensipler kanun nezdinde önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Uygulamalı olarak reformaların en etkili alanı ise 1856 Islahat Fermanı'nda görülmüştür.

1.2.2.3 1856 Islahat Fermanı'nda Gayrimüslimlerin Durumu

18 Şubat 1856 yılında imzalanan Islahat Fermanı, Tanzimat döneminde görülen en önemli hukuki belgeleri arasındadır. Ermeni Patrikhanesi tarafından Avrupa devletlerine yapılan şikayetler sonucunda, Batılı devletler Ermenilere Tanzimat Ferman'ı ile verilen hak ve özgürlükleri yeterli bulmamış ve Hristiyan azınlıkların Müslümanlardan aşağı derecede olmasını sağlayan idare, mesleki ve hukuki düzenlenmelerin kaldırılması ve ya yeniden yapılandırılmasını istemişlerdir. Batılı devletlerin bu istekleri, Islahat Fermanı'nda verile hak ve imtiyazlarda görüldüğü gibi; karma olan idare meclislerine geniş yetkiler vermek, yargıyı idareden ayırmak, devlet memurluğuna alınmada ırk, mezhep ve din ayrımı yapılmaması, karma mahkemeler kurmak gibi konuları barındırmaktadır. İşte, 18 Şubat 1856 tarihinde yayınlanan Islahat Fermanı belirtilen konuların ve isteklerin kabul edilmesi, geçerlilik kazanmasını ifade etmiştir.

Islahat Fermanı'nın sağladığı tüm fırsatları iyi kullanan Ermeni halkı Türklerin egemenliği altında olduğu sürede tarih boyu toplum için de her zaman ön planda olmuş ve birinci sınıf vatandaş tavrı ile karşılaşmıştır. Ancak, XIX. yüzyılın sonlarında gerçekleşen olaylar Ermeni halkını bu kadar iyi ilişkileri göz ardına itip, kışkırtmaya yetmiştir.

1.2.2.4 Ermeni Meselesi

Ermeni meselesinin ortaya çıkış anı Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine denk gelmektedir ve hiçbir zaman Türkler tarafından ortaya atılmamıştır. Ermeni sorunu, bu dönemde büyük menfaatler kazanacak olan bazı Avrupa ülkelerinin, özellikle Rusya ve İngiltere'nin zayıf düşmüş Osmanlı İmparatorluğu'nu içten parçalama girişiminde bulunup, karışıklık çıkartmakla uygulamak istedikleri politikadan doğmuştur. Birbirine tutunmuş, bütünleşmiş bir Ermenistan pek ala Rusya için Akdeniz bölgesine doğru açılan bir kapı niteliğinde idi.

İngiltere içinse bu oyun politikasının iki yönü vardı; Rusya'nın uzak hedefleri doğru açılmasına karşın Ermenistan bir nevi kale rolünü üstlenecekti, diğer yandan da ortaya çıkarılacak karışıklıklar, Osmanlı'nın dikkatini Mısır'ın işgali sırasında başka bir yere çekecekti. Baş kaldıracak isyanlar için kurulmuş olan komiteler İngiltere tarafından desteklenmekteydi. Bu komiteler büyük devletlerden aldıkları dış yardım ve desteklerle Osmanlı'daki isyan ve ayaklanmaları başlatmışlardır. Osmanlı devletinden kendilerine sağlanan serbestlik ve suçluların cezalandırılmamasından aldıkları cesaretle Ermeni halkı, öğretmenler, öğrenciler, din adamları yaptıkları isyan ve saldırıların dozlarını daha da artırarak ileriye gitmişlerdir. Dış yardım ve tahriklerle desteklenen Ermeni komitesinin 100 bin üyesi bulunmaktaydı ve sürekli silahlanarak güç kazanmaktaydılar. Gitgide güçlenen Taşnak ihtilalci Ermeni komitesi üyeleri masum Ermeni köylülerini bile tehdit ve baskı yoluyla kendi listelerine kaydediyor, ellerinde bulunak erzak ve ürünlerine gasp ediyorlardı. Anayasanın resmi ilanından sonra, Ermeni'lere tam şekilde

seyahat hakkı tanınmaya başlanmasıyla artık Ermeni gaspkarları dış devletlerle ve yabancılarla ilişkiler son derece gelişmişti. Artık Türkler güçlenmiş bir düşmanla birlikte teşkilatlanmış bir düşman örgütle de karşı karşıyaydı.

Birinci Dünya Savaşı başladıktan hemen sonra Ermenilerin hareketliliği artmış, vergi vermemek, askere gitmemek ve devlete aşırı nitelikte şikayetler götürmeye başlamışlardı. Bununla yanı sıra Türk ordusuna karşı eylemlerde bulunarak, arkadan vurmuş, erzak konvoylarını ele geçirmişlerdir. Hatta Van' da isyan çıkartarak, bu şehri Rus birliklerine teslim ettiler (Yarar,2002;39).

Son durumlardan sonra ortaya çıkmış bu durum Osmanlı Hükümeti'nin gözlerini kapatamayacağı kadar önemliydi. Teşkilatlanmış Ermeni çetelerinin başlattığı olaylara acilen bir şekilde çözüm gerekmektedir. Türk halkının eziyet ve işkencelerine son vermek için komitelerin kapatılması gerekmektedir. 1915 yılında 24 Nisan'da tarihinde gizli bir şekilde tüm vilayetlerdeki komite merkezlerinin kapatılması ve evraklarına el konulması emri verilmiştir. Başkomutanlık tarafından gönderilen emir sonucu 26 Nisan 1915 tarihinde 2345 kişi tutuklanmıştır (Gürün,1983;213). Bu tutuklanma emri Van'ın Ermeni çeteleri tarafından zabt edilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Neticede uygulamalar nedeni ile Ermeniler 24 Nisanı tarihini katliam günü olarak kutlamaktadırlar. Bu tedbirlerin gerektiği gibi , 27 Nisan 1915 tarihinde çıkartılan geçici kanunla yani Tehcir Kanunuyla Ermeniler bulundukları bölgelerden alınarak ülkenin daha iç kısımlarına doğru göç edilmeye başlanmıştır.(Yarar,2002;41) Uygulanan bu iç göç, yerleştirme hareketleri son derece zor şartlar altında yapılmıştır. Göçe

maruz kalmış masum Ermeniler ise kendi kötü vatandaşları yüzünden bu ağır şartlara maruz kalmıştır.

Yaşanan bu olaylar sırasında savaş, gasp, göç olaylarında gerçekleşmiş olan bütün eylemler diğer ülkelerdeki resmi istatistiklerle işaretlenmiştir. Halbu ki, hiçbir zaman gasp edilen, katledilen, evlerinden, ailelerinden zorla ayrılan, bu anlarda zor günler atlatmış olan Türk halkından bahsedilmemiştir. Zülmkar ve gaspkar Ermeni kabileleri tarafından kadınlar ve çocuklara işkence yapılarak öldürülmüş, insanlar diri diri toprağa gömülmüş, köyler yakılıp yıkılmış tecavüze uğramıştır.

1920 yılına kadar bütün bu eylemler devam etmiştir. Ne kadar da sözde bu eylemlerde istatistiklerden uzak kalsa da Müslüman halk sistematik şekilde soykırıma uğramıştır. Gaspkar Ermeni çeteleri faaliyetleri sadece burda yapmakla yetinmemiş Azerbaycan ve Karadağ bölgesinde de sürdürmüştür.

Genelkurmay Başkanlığı, yapılan hak mücadelesinin iyi sonuçlanabilmesi ve bölgede barışın sağlanması için, 31 Ekim 1920'de Doğu Cephesi Komutanlığına direktif vermiştir. Direktifte, zaferden kesin mutlak sonuç alınması için Ermenileri mümkünse barışa mecbur edinceye kadar silahtan tecrit edilmesini emredilmiştir (Koçaş, 1965; 245). Verilen bu emirle çıkılmaz yola sapan Ermeniler alıştıkları gibi ses getirici bütün yöntemleri baş vurarak dünya ülkelere, özellikle Batılı ülkelere duyurmaya çalıştılar. Ancak sonuç olarak bu duyuruşlar genel olarak hiç bir işe yaramadı. 3 Aralık 1920'de Gümrü Barış Antlaşması'nı imzaladılar. 16 Mart 1921 tarihinde ise Moskva ve Kars antlaşmaları Misak-Milli sınırları tayin edilmiş oldu. Iğdır ve Kars'ın ilçesi olarak kabul edilen Tuzluca Türkiye sınırları içinde kabul edildi.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıya, bölgede yaşayan bütün halklara özellikler Ermenilere azınlık statüsü verilmiştir ve ayrıca Türk vatandaşlarına verilen tüm hak ve özgürlüklere bu azınlıklara da sağlanmıştır. Bu süreçten sonra Ermenilerle büyük önemli problemlerle karşılaşılmamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin NATO'ya üye olmasına karşın Rusya da Türkiye'nin diğer devletler arasında itibarını düşürmek ve devlet içi karışıklık çıkartmak için Ermeni teşkilatı yeniden propaganda eylemlerini gün yüzüne çıkarmıştır. Bu tarihten itibaren Ermeniler düşündükleri "Dört T" planını uygulama aşamasına koymuştur. Bu planın aşamaları; Terör, tanınma, tazminat ve topraktır (Yarar,2002;35-57).İşte bu olayları analiz ettiğimizde dünya siyasetinde Ermeni propagandası belirli zamanlarda bilerekten büyük devletlerin belli menfaatleri için planlı olarak ortaya atılmaktadır. Kendi çıkarları uğruna Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalanmasını isteyen büyük sömürgeci devletler Ermeni komitecilerin birlik ve özgürlük ülkülerini kendilerine maşa olarak kullanmışlardır. Emperyalist devletlerin Ermeni halkına yapmış olduğu köklü yardımlar aslında onlara hiç bir menfaat sağlamamış aksine, halkın masum kesiminin de yok olmasına bedel olmuştur.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı "Soykırım Sözleşmesi"ni 1948 yılında kabul etse de, Türkiye 1950 yılında sözleşmeye taraf olmuştur O dönemde Türkiye'de Ermenilere karşı yapılan eylemler ise insan gruplarının yok edilmesi üzerine olmamıştır. Aksi bir durum olaral kendi halkı ve masum Ermeni halkının güvenliklerini, hak ve özgürlüklerinin sağlanması niyeti ile yapılmıştır.

2. 1991 SONRASI TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLER

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında baş vermiş olaylar, Türkiye'yi Orta Asya ve Kafkas bölgelerinden ayırmış ve artık Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerinde tek faktör Moskva olmuştur. Berlin Duvar'ının yıkımı ile Soğuk Savaş'ın bittiğini haber veren Sovyetler Birliği, 1991 yılının Aralık ayında kendisini feshetti. Şöyle ki, bu vaziyet dünya politikasını bütün şekilde etkileyecek kadar önemli değişmelere ve gelişmelere sebep oldu. 1991 yılının Aralık döneminde SSCB'nin yıkılmasından sonra on beş cumhuriyet bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bu süreçte Ermenistan'ın yıllar boyunca dünya kamuoyunda Türkiye'ye karşı karalama kampanyalarına bakmaksızın karşılığında Türkiye 1991 yılında Ermenistan'ın egemenliğini tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur. Kafkasya bölgesinde barış ve düzen, Türkiye'nin güvenliği ve istikrarı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu taraftan Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler genel açıdan bakıldığında Türkiye'nin Kafkas'ya politikasının kilit noktası rolünü üstlenmekteydi. Sadece geçmişte bu yana bu ilişki düzeyindeki süreci analiz edersek Türkiye-Ermenistan arasındaki bu aşamaya oldukça zor ve sancılı bir dönem atlatılarak gelinmiştir.

SSCB'nin dağılmasıyla ekonomik olarak kriz yaşayan Türkiye Ermenistan'a insani yardımlarda bulunmuştur. Enerji sıkıntısıyla da yüzleşen Ermenistan enerji sıkıntısıyla da yüzleştiği zaman Türkiye kendi elektrik ağından onlara elektrik sağlamıştır. Bunlarla birlikte Türkiye, kara ve hava yollarında iki ülke arasında bağlantıların sağlanması ve sınır ticaretinin açılması konularını gündeme aldı. Bunların göstergesi 25 Haziran 1992 yılında olarak Ermenistan'ın Karadeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Türkiye

tarafından imzalanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na kurucu üye olarak davet edilmişti. Karşılığında Türkiye Devleti, Ermenistan'dan soykırım iddialarından vazgeçmesi ve Azerbaycan topraklarından çekilmesini ve ayrıca Azerbaycan ve Gürcistan'la olduğu gibi sınır anlaşmasını yenilemesini gündeme getirmiştir. Lakin, beklenildiği gibi Ermenistan olumsuz tavır göstermiştir.

1991 yılından Ermenistan bağımsız olduğundan beri Türkiye ile ilişkileri normal bir hale gelmemiştir. Genel bakıldığında zaman zaman ilişkilerin pozitif bir yöne doğru gidilmesi için eğilimler görülse bile Türkiye-Ermenistan arasında ilişkilerin tamamen düzelmesini önleyen büyük sorunlar görülmektedir. İlk sırada Dağlık Karabağ önemli yer arz etmektedir. Ayrıntılarda, Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesinde de yer bulmuş olan Batı Ermenistan ideali ile Türkiye'nin toprak bütünlüğünün tanınmaması (Kasım2003:127), 'Soykırım' iddialarına özellikle Koçaryan döneminden itibaren destek verilmesi (Görgülü 2008:8), bununla yanı sıra Ermeni Parlamentosunun Kars antlaşmasında gösterilmiş sınırı tanımadığını açıklaması (Oran 2002: 408) ikili ilişkilerin normalleşmesini büyük önemde engellemektedir.

İlişkilerin karşılıklı incelenmesi ışığında denilebilir ki, ister siyasi, ister kültürel, ekonomik ve coğrafi özelliklerini göz önünde bulundurarak Ermenistan, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek kendi çıkarı olsa da, bunlara karşın ilişkileri normal bir hal alması için hiç bir eylemde bulunmamıştır. Sorunların bir çözüme kavuşmamasının kaynağı daha çok Ermenistan'dan kaynaklanmaktadır. Bu sonuca ise Türkiye'nin Ermenistan'ın bağımsızlık kazandığından bu yana ülkeyi hemen tanıması, bir takım ekonomik yardımlar ve gıda takviyesi yapmasıyla ilgili varılan veriler esasında

gelinmiştir. Ve varılan sonuçla Türkiye'nin Ermenistan'a karşı tam bir barışçıl bir politika sürdürdüğü görülmektedir. Ermenistan'ın kendi aleyhine bile olsa Türkiye'ye karşı olumsuz eylemlerini devam etmesi büyük güçlerin ve diasporanın etkilerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, yapılan eylemlerden yola çıkılarak Ermenistan'ın hedefinin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü bozmak ve kargaşa yaratmaktır. Bu stratejik politika artık geçmişte gördüğümüz küçük Ermeni örgütlerince değil, günümüzdeki Ermenistan ülküsü halindedir.

Ter-Petrosyan Ermenistan'ın dış politikasında diasporanın ideolojisini nispeten uzak tutmuştu. Bu yönden bakıldığında Ter-Petrosyan'ın dış politika stratejisi komşularla iyi geçinme ve dengeli dış politika üzerine kuruluydu. Bunlara bakmayarak sonuç olarak Karabağ Ermenistan tarafından işgal edilmişse de ilk aşamalarda Türkiye daha çok barışçıl yollar aramış ve sunmuştur. Şöyle ki, bu durum TBMM tutanaklarında o yıllarda açıkça gösterilmektedir. Dönemin Dış İşleri Bakanı Hikmet Çetin, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Yukarı Karabağ meselesine sorumlu bir şekilde yaklaştıklarını, taraflara diyalog ve görüşme tavsiye ettiklerini belirttiklerini anlatmıştır (TBMM, 1993: 405) Ancak, Ermenistan'ın Kelbecer arazisini zabt etmesinin ardından o zamanın Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, bir basın açıklamasında, Ermenistan'ın Azerbaycan'a Kelbecere saldırılarından sonra Türkiye ile Ermenistan arasında olan kara sınırı kapatıldığını açıklamıştır (Aslanlı, 2005).

Olayların üzerinden 20 yıla aşkın bir süre geçmesine rağmen diplomatik ilişkilerin normal bir düzeye gelmemesi ve sınır kapılarının açılmamasının esas nedeni Ermenistan yönetimine daha sonra geçen yönetecilerin Rusya'nın etkisi altında olmaları ve diasporanın görüşlerinin daha çok

önem verilmesidir. Diasporanın ideallerini baş tacı etmeyen Ter-Petrosyan döneminde bile iyi ilişki düzeyine ulaşılmamışsa daha sonraki süreçlerde başarılması oldukça güçtür. Türkiye'nin sınır kapısının açmamasına en önemli sebepleri sıralayacak olursak Ermenistanın yayılmacı dış politika izlemesi isteyini ve Azerbaycan topraklarında yaptığı işgalci tavırları ve katliamları göstere biliriz. Nihayetinde, Ter-Petrosyan'ın Ermeni Diasporası'nın ve diğer partilerin dikkatini ve tepkisini çekmesinin en önemli sebebi onun bakış açısıydı. Ermeni Diasporası'nın ve diğer partileri gibi grupların en temel özellikleri alınan kararların Ermenistan çıkarına göre değil aksine kendi ideolojik düşüncelerine uygun olmasıdır (Libarididan, 2005: 121-122)

Diaspora ile görüş ayrılıklar çoğalan Ter-Petrosyan üst baskıların da etkisiyle tamamen diaspora karşıtı hareketleri desteklemiştir. Sonuç olarak 1998 yılının 3 Şubat tarihinde artan muhalefet baskıları ve ekonomik sıkıntılar zorunda istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Bunun ardından aynı partiden Robert Koçaryan 1998 yılında Devlet Başkanı seçilmiştir. Koçaryan'ın iktidara gelmesiyle soykırımın tanınması uluslararası boyuta taşındı ve Ermenistan'ın gayretleriyle bu iddiaları kabul eden ülke sayısı artmıştır.

Koçaryan hükümetinin bu aşırı milliyetçi davranışları ve Türkiye'ye karşı sert politika iler sürmesi Türkiye'nin de Ermenistan'a bakış açısını etkilemiş ve Türkiye uydurma 'Ermeni Soykırım' iddialarından Koçaryan'ı sorumlu tutmuştur.

Daha sonra, 2008 yılında Sarkisyan'ın hakimiyete geçmesiyle Ankara hükümeti, Erivan ile ilişkilerini normalleştirme sürecine girmesi için için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Esasen de, 6 Eylül'de Türkiye

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün iki ülke arasında oynanacak milli futbol takımlarının maçını izlemek üzere Erivan'a gitmesi keysi (Kantarıcı, 2009) bazılarının düşüncesiyle 'Futbol diplomasisi' olarak bile isimlendirilmiştir. Sarkisyan da karşılık olarak 2009 yılının Ekim ayında oynanacak rövanş maçı için Abdullah Gül tarafından gönderilen Türkiye'ye resmi daveti kabul etmiştir. Lakin, Sarkisyan'ın Wall Street Journal gazetesine verdiği röportaj açıklamalarında, yalnız Türkiye, Ermenistan'la hudutları koşulsuz şekilde açarsa maça gideceğini söyleyerek meseleyi farklı bir aşamaya taşımıştır. Ancak yine de bu koşullara bağlanmadan Türkiye'yi ziyaret eden ilk Ermenistan başkanı sıfatını da kazanmıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Serj_Sarkisyan, erişim tarihi 13.04.2018). Bu müddetde iki ülke arasında bir diyalog süreci başlamış ve 2008 yılının ilk aylarında iki sınırdaş ülkenin dışişleri bakanlıkları tarafından ikili ilişkilerde "yol haritası" adı çerçevesinde yürütülmesi belirtilen bir anlaşmaya varılmıştır. Bu adımlar, belki de 1991 yılından bu güne Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığı andan ikili ilişkilerdeki en önemli gelişmelet niteliğini taşımaktadır (Kantarıcı, 2009).

Anlatılan açıklamalar ışığında şöyle bir sonuca varıyoruz ki, dönem dönem Türkiye ve Ermenistan arasında belirli bir şekilde ılımlı gelişmeler görölse de ve Türkiye bu gelişmeler için adımlar atsa da Ermenistan tarafından ayrı derecede istek ve karşılık bulunmamaktadır. İkili ilişkilerin normal bir sürece girmesi için çözülmesi gereken büyük sorunlar vardır. Öncelikle vurgulanması gereken uydurma soykırım iddialarının ortadan kalkması gerektiğidir. Türkiye- Ermenistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine karşı olan Ermeni lobileri ve Ermeni diasporası ellerinde bulunan bütün siyasi,

ekonomik güçlerini sonuna kadar kullanarak Ermenistan'ın dış politikası üzerinde etkili olmaktadır. Ve Ermenistan diasporasının bu çabaları nihayetinde bazı ülkelerin uydurma soykırım yapıldığına dair kararları alması bu iki ülke arasındaki ilişkileri daha da zorlaştırmadan başka bir şey kazandırmadı. Nihayetinde, Ermenilerin uydurma soykırım iddialarından vazgeçmeyecekleri gerçeği karşısında Türkiye'nin de bu uydurma iddiaları kabul etmesi gerçek dışı bir etkidir. Elde var olan diğer büyük sorunlardan biri de sınır kapısı olayıdır. Bilindiği gibi iki devletin ilişkilerinde Ermenistan sınır kapısının açılmasına ne kadar ihtiyacı olsa da Türkiye'nin sınır kapısını açması beklenilmezdir. Eğer kapı komşunuz sizi her gün katilsin diye suçlarsa, sizden de ona karşı kapınızı kapatmayıp kucak açmanız bir o kadar absürt bir yaklaşım olur.

Türkiye-Ermenistan arasındaki çözümü beklenen başka bir sorun da Dağlık Karabağ meselesidir. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki uzun vade de bile çözümü zor olan Dağlık Karabağ sorunu Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerinde gelişmeleri bir hayli tehlikeye atabilir. Azerbaycan, Ermenistan işgal ettiği Dağlık Karabağ topraklarından çekilmediği müddetce Türkiye'nin sınır kapılarını açmaması yönündü baskılarda bulunmaktadır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki varılabilecek ılımlı bir gelişme sürecinde Türkiye, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için Minsk Grubu'nun temel ilkelerini benimseyerek Ermenistan'ın kendisini güvende hissedeceği bir diyalog içerisinde bulunarak yumuşama politikası uygulamalıdır. Bu politikanın daha yararlı olacağı ve sürecin sonunda daha etkili bir sonuç alacağı ile ilgili Azerbaycan'ı ikna etmelidir. Ermenistan ise yapılan eylemler karşısında Dağlık Karabağ ve işgal ettiği diğer toprakların büyük kısmından çekilmesiyle bu sorun uzun vadede bir

sonuca bağlana bilir bir hale gelirdi. Bunların oluşmasıyla Azerbaycan'ın sınır baskıları azala bilir ve sınır açma mevzusu daha çok kabul edilebilir bir hale gelebilir.

İlımlı ilişkilere doğru gitme sürecinde ise iki devletle yanaşı üçüncü dereceli büyük devletlerin de bu süreçte bir katkıları bulunmalıdır. Bu süreçte bulunan üçüncü ülkeler, Ermeni diasporasının etkileri altına girmeden Türkiye-Ermenistan arasındaki sorunların giderilmesi yönünde çözüm politikalarını ileri sürererek gidişata destek vermelidirler. Burada tabii ki, en büyük görev Rusya. AB ve ABD üzerine düşmektedir. Ermenistan işgal ettiği topraklardan geri çekilmediği sürece Güney Kafkasya'da patlaya bilecek yeni bir savaş durumu sadece Ermenistan ve Azerbaycan'ı etkilemekle kalmayacak, bunun yanında Türkiye'yi ve Rusya'yı da içine alarak geniş çaplı bir savaşa dönüşebilir. Bunun risklerini ve sonuçlarını göz önünde bulundurarak çözüm politikası ileri sürmek şarttır.

İster milli, sosyo-kültürel sebeplerden, isterse de tarihi açıdan bakılacak olursa, Türkiye için öncelik Azerbaycan'dan yanadır. Ancak dış politika açısından sınır komşularıyla sorunsuz, güven ve barış içinde yaşam ilkesi bakımından Türkiye'nin Ermenistan'a göz kapaması yanlış bir tutum olur. Bu bağlamda hem Türkiye, hem de Azerbaycanla arasını iyi tutmalı, bu süreçte iki ülkenin arasında bir nevi köprü rolünü üstlenmelidir. Bu süreçte Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkilerinin ılımlı bir yönde gelişmesi Azerbaycan için iyidir. Ermenistan eğer kendini daha güvende ve tehlikeden uzak hiss ederse, Dağlık Karabağ sorununda bir o kadar çözüme açık tepki gösterir. Netice itibari ile Türkiye ve Ermenistan'ı bekleyen bu

zorlu süreçte iki halk arasında baş verecek bütün fırsatlar doğru şekilde değerlendirmeli ve kullanılmalıdır.

3. PROTOKOL SÜRECİNDEN GÜNÜMÜZE İLİŞKİLER

Güney Kafkasya bölgesinde güvenlik dengelerinin sağlamlaştırılması ve jeopolitik denklemlerin kurulması açısından Türkiye-Ermenistan bölgesi büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki, bu iki ülke arasında yaranan gelişmelerle ve bu yolda imzalanan protokollerin onaylanmasıyla kurulu olan bütün dengelerin kökünden değişme gibi neticeler yer açma olasılığı büyüktür.

Bu sürecin esası 2008 yılının Ağustos ayında Rusya-Gürcüstan arasında başlanan savaşla koyulmuştur. Bu savaş Rusya hükümetinin Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilere bakış açısının değişmesine yol açmıştır. İki ülkenin protokollerin imzalanmasıyla neticelenen bu süreç Moskva yönetiminin ani değiştirdiği tutumla gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere komşu ülkeleriyle sınır kapıları kapalı olan Ermenistan bu süreçte ister ekonomik isterse de ticari ilişkilerini İran ve Gürcistan üzerinden yürütmüştür. Ulaşım bakımından büyük önem arz eden Gürcistan, Ermenistan için neredeyse dış ticarat payının yüzde 90'ını ve büyük devletlerle yani Batı'lı ülkelerle ilişkilerin kurulmasını sağlıyordu. Savaş sırasında Rusya'nın Gürcistan'ın sınır kapılarını kapatması Ermenistan'ı büyük derece etkilemiş, neredeyse tüm dünya ile irtibatının kesilmesine yol açmıştır. Ermenistan yaşadığı büyük şokla Rusya hükümetine karşı öfke duymuş, hatta Ermeni kamuoyu Rusya'nın kendi çıkarları uğrunda Ermenistan'ı kurban ettiği ile ilgili açıklamada bulunmaya başlamıştır. "O güne kadar uygulanan Moskova yanlısı politika ilk kez bu kadar açık sorgulanmaya yüz tutmuştu"(Aslanlı,2009). Bu zor durum içerisinde kalan Ermenistanın dış

dünya ile irtibatı kesmemek için coğrafi ve siyasi açıdan Türkiyeden başka alternatifi yoktu.

Yol haritasının açıklanmasıyla uluslararası kamuoyuna duyurulan normalleşme sürecinin arkasından 31 Ağustos 2009'da Türkiye, Ermenistan ve İsviçre Federal Dışişleri Bakanları tarafından eş zamanlı olarak yapılan bir basın açıklamasıyla; iki ülkenin İsviçre'nin arabuluculuğunda sürdürdükleri çabalar sonunda "Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü" ve "İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü"nü parafladıklarını ve iç siyasi istişarelerini başlatma konusunda mutabakata vardıkları açıklanmıştır (http://www.mfa.gov.tr/no_-153-turkiye-cumhuriyeti-ve-ermenistan-cumhuriyeti-disisleri-bakanliklariile.tr.mfa erişim tarihi 17.04.2018) Yol haritasının beyanından sonra yine de uluslararası arenada olumlu yaklaşmıştır. Azerbaycan ile tekrar ilişkilerin gerilmemesi için ve olası bir krizi engellemek için Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, bu süreçte her zaman Azerbaycan'ın çıkarları göz ardı etmeyecekleri doğrultusunda açıklamalarda bulunmuştur.

Türkiye ve Ermenistan arasında imzalanmış protokoller 10 Ekim 2009'da Türkiye ve Ermenistan Dışişleri Bakanları tarafından İsviçre'nin Zürih kentinde imzalanmıştır. İmza törenine, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner, AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana, ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ABD Dışişleri Bakanı Hillary katılmış ve böylelikle iki ülke arasındaki yakınlaşmanın uluslararası alanda desteklendiği bir kez daha gösterilmiştir (Akçadağ,BİLGESAM;2010). 14 Ekim 2009'da ise bu kez Abdullah Gül'ün Sarkisyan'ı davet etmesi üzerine Sarkisyan ikinci Türkiye Ermenistan maçını izlemek üzere Bursa'ya gelmiştir. Ancak söz konusu

maç öncesinde FIFA'nın Azerbaycan bayraklarının stadyuma girmesini yasaklaması, Türkiye ile Azerbaycan arasında gerginliğe sebep olmuş fakat bu gerginlikte kısa sürede çözülmüştür(Görgülü, 2010;226).

Türkiye-Ermenistan arasında ilişkilerin ılımlı gelişmelere doğru yol almasını, sınırların açılmasını ve diplomatik ilişkilerin kurulmasını öngören protokollerin imzalanmasıyla siyasi sürecin resmi başlamasının göstergesidir. İmzalar atıldıktan sonra protokollere her iki ülkenin meclisine gönderilmesi, onaylanması ve yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Buna göre Türkiye TBMM'ye, Ermenistan ise Anayasal düzenlemeler gereği protokollerin onayı için öncelikler Anayasa Mahkemesine sevk etmelidir. Ermenistan Anayasal düzenlemelerinde imzalanan antlaşma ile anayasa arasında çatışma olması durumunda ise Ermenistan Anayasası'nın 100. Maddesine göre meclis onay işlemini ancak gerekli anayasa değişikliği yapıldıktan sonra gerçekleştirebilmektedir.

(http://www.sde.org.tr/tr/haberler/870/dis-politika-gundemi-%E2%80%93-ermenistan-aym-karari-veprotokollerin-durumu.aspx#_ednref3, erişim tarihi 20.04.2018) Ermenistan tarafından gönderilecek ilgili karar 2010 yılının 12 Ocak tarihinde Ermenistan Cumhurbaşkanı tarafından açıklanmıştır. Şöyle ki, belirtilecek kararda, bazı maddelerin Ermenistan Anayasası'nın yayımlandığı Bağımsızlık Bildirgesi ile uyuşmadığını söylemiştir. Ve bu bağlamdan yukarıda belirtiler anayasa maddesi gereği yapılması gereken değişikliğin yapılmayacağını açıklamıştır. Diğer yönden ise Türkiye Cumhuriyeti ile siyasi ilişkilerin kurulmasına bağlı olarak, Ortak Tarih Komisyo'nun kurulmayacağını yani ortak sınırı tanımadıklarını, soykırım iddialarının tartışmaya açık olmadan lesin olduğunu ifade etmişlerdir. Ermenistan sadece protokollerdeki yer alan hüküm ve maddelenmesinde

yeni unsurlar koymak şartıyla onaylaya bileceğini ve Anayasa Mahkemesinin kararına uygun olacağını açıkça belirtmiştir.

Oluşan bu gelişmeler, Ermenistan'ın bu tavrı Türkiye tarafından olumsuz karşılanarak Türkiye Dış İşleri Bakanlığı'ı tarafından 2010 18 Ocak tarihinde açıklamada bulunmuştur. Şöyle ki, kararda, protokollerin lafına ve ruhuna aykırı önkoşullar ve kısıtlayıcı hükümlerin yer aldığı ve bu nedenle protokollerin müzakere gerekçesi ve bu protokollerle hedeflenen amacın sakatlandığı belirtilmiş ve bu yaklaşımın kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir(http://www.mfa.gov.tr/no_-14_18-ocak-2010_-ermenistan-anayasa-mahkemesi_nin-turkiye-ermenistan-protokollerine-iliskingerekceli-karari-hk_.tr.mfa,erişim tarihi 22.03.2018).

Yaşanan bu durum Türkiye-Ermenistan arasındaki başlanma normalle sürecine yeni bir sorun eklemiş ve hukuki, siyasi açıdan yeniden yeni tartışmaları başlatmıştır. Tartışmalar Türkiye, Ermenistanın Anayasa Mahkemesi'nin protokollere zıt bir karar aldığını, Ermenistan ise Dağlık Karabağ sorununun protokollerle ilgisiz olduğunu öne sürmesi şeklinde ilerliyordu. Ermenistan bu sürecin devam ettirmenin tek yolu Türkiye tarafından ola bildiğini yorumlamıştır. Ancak bu tartışmalar hiç bir çözüme kavuşmamış ve Nisan 2010da Ermenistan tarafından “Türk tarafının protokolleri makul bir takvimde onaylamayı reddetmesi parlamentoda protokollerin onay sürecinin devamını anlamsız kılmaktadır” açıklama yapılmıştır ve bu sürecin askıya alındığı vurgulanmıştır(<http://www.hukukihaber.net/roportajlar/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-son-durum-ne-h23874.html>, erişim tarihi 22.03.2018) Son olarak verilen açıklamalar üzerinden görüldüğü gibi ilişkilerin geliştirilmesi ve diplomatik ilişkilerin kurulması süreci askıya alınmıştır.

3.1 PROTOKOLLERİN ANALİZİ

Yukarıda verilen bilgiler ışığında görülüyor ki, 10 Ekim 2010 yılında Türkiye-Ermenistan arasındaki ikili ilişkilerin diplomatik seviyeye getirmek için “Diplomatik İlişkilerin Kurulması Hakkında Protokol”, “İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Hakkında Protokol” protokolleri imzalanmıştır. Bu protokollerle birlikte ayrıca “İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Hakkında Protokol” ile bu protokollerin sürecini, işleyişini, zamanını gibi faktörleri belirten ek protokol imzalanmıştır. Bu protokollerde maddeler açıkça belirlenmiş ve belgelerin onaylanması durumunda ülkelere nasıl etki edeceği konusunda bilgi verilmiştir. Şöyle ki, sunulan veriler esasında protokollerin günümüzdeki sürece nasıl etki edeceğini öngörmek ve iki ülkenin bu gibi durumlarda birbirilerine karşı hangi politikayı uygulayacaklarını öngörmek için protokollerin analizine değinelim.

3.2 “DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN KURULMASI HAKKINDA PROTOKOL”

“Diplomatik İlişkilerin Kurulması Hakkında Protokol”de iki ülke arasındaki sınır tartışmalarına ve bu sorunun çözümüne dair konuların 2. 3. ve 5. bu paragraflar bulunan maddelerle çözümünün öngörüldüğü görünmektedir. Bu bakımdan maddeleri inceleyecek olursak:

- (2. paragraf): Birleşmiş Milletler Şartı, Helsinki Antlaşması ve Yeni Avrupa için Paris Şartı kapsamındaki yükümlülüklerine atıfta bulunulmakta,

- (3. Paragraf): İki taraflı ve uluslararası antlaşmalarda eşitlik, egemenlik, diğer devletlerin içişlerine, toprak bütünlüğüne ve sınırlarının ihlal edilemezliğine müdahale etmeme taahhüdünü bir kez daha teyit etmekte,
- (5. paragraf): Ülkeler arasındaki sınırın uluslararası hukukun belirlediği antlaşmalarında bildirilmesiyle karşılıklı olarak kabulünü tayin etmekte (<http://www.hukukihaber.net/roportajlar/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-son-durum-ne-h23874.html>, erişim tarihi 28.03.2018).

Görüldüğü gibi maddelerden de anlaşılacağı üzere, sınır konusunda Türkiye-Ermenistanın mevcut sınırı tanıdığı ve bu tanınmanın uluslararası hukuk açısından hiç bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu maddelerin incelediğimiz zaman bu sınır konusu sadece Türkiye-Ermenistanı ilgilendirmekle beraber aynı zamanda Azerbaycan sınırlarına da değinmektedir. Şöyle ki, 3. paragrafta belirtilen gibi “...diğer devletlerin içişlerine, toprak bütünlüğüne ve sınırların ihlal edilemezliğine müdahale etmeme taahhüdünü bir kez daha teyit etmekte” maddesiyle Ermenistanın bu durumda Azerbaycan sınırını da tanımak zorunda olması görülmektedir. Protokolde değinilmesi gereken diğer bir unsur ise soykırım iddiaları, soykırımın yapıp yapılmadığı ile ilgili tartışmaları içeren 7. paragraftır. İlgili olan maddede bu konu; “iyi komşuluk ilişkilerinin ruhuna uymayacak bir politika uygulamaktan kaçınacaklarına yönelik taahhüdünü yinelemekte” şeklinde izahı verilmiştir. Belirtilen bu madde üzerinden Ermenistanın bu soykırım politikasında değişiklik yapacağı yönünde onaylanmıştır (Aras ve Özbay;5).

Öne çıkarılan maddeler Türkiyenin dış politikası açısından değerlendirildiğinde “Diplomatik İlişkilerin Kurulması Hakkında

Protokol”de 2,3,5 ve 7. gibi öne çıkan paragraflarda sınırların tanınip tanınması ve soykırım iddialarına karşı konuları içermektedir.

3.3 “İKİLİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİ HAKKINDA PROTOKOL”

“İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Hakkında Protokol”i incelediğimizde genel bir bakış çerçevesinde “Diplomatik İlişkilerin Kurulması Hakkında Protokol”ünde bulunan maddeleri daha akıcı bir anlatımı, açıklanması, işleme süresinde uygulanacak politikalar gibi konular yer almaktadır.

Bunlarla yanaşı, bu protokolda iki meseleye dikkat çekmektedir. Öncelikle dolaylı bir şekilde de olsa Dağlık Karabağ sorununa vurgulayan 6. paragraftır. Şöyle ki, paragrafta; “bölgesel ve uluslararası anlaşmazlıkların ve çatışmaların uluslararası hukukun öngördüğü normlar ve prensipler temelinde barışçıl yoldan çözülmesine bağlılıklarını yinelenmekte” (http://dosyalar.hurriyet.com.tr/PROTOKOL_15.pdf) ifadesi görülmektedir.

Dikkat çeken ikinci detay ise Ortak Tarih Komisyonunun kurulmasına vurgu yapan 9. paragraftır. Bu paragrafta; “iki ülke arasındaki karşılıklı güveni yeniden tesis etmek için var olan sorunları tanımlama ve çözümüne yönelik önerileri formüle etmek amacıyla tarihi kayıtların ve arşivlerin tarafsız şekilde incelenmesini de içeren tarihi boyut üzerinde bir diyalogun uygulanması” ifadesiyle karşılaşmaktayız. Önceki bölümlerde de konuşulduğu gibi Türkiye 2005 yılında soykırım iddialarına açıklık getirmek için tarafsız ortak komisyonunun kurulmasına yönelik teklif ileri sürmüştür. Söz konusu bu maddede araştırmanın başlamasına yönelik onay Ermenistan tarafından da verilmiştir.

Verilen veriler ışığında görüldüğü gibi “İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Hakkında Protokol”ünde en önemli dikkat çekici detaylar Ortak Komisyon teklifinin kabulü ve Dağlık Karabağ sorununa ilişkin açıklama 6. Ve 9. paragraflarda bulunmaktadır. Bunlarla birlikte belirtilen protokolde iki ülke arasında ilişkileri daha çok geliştirmek için ekonomik, enerji, ticari, teknik ve siyasi işbirliği içerisinde bulunmaları gerektiği kararlaştırılmıştır.

Neticede, Türkiye ve Ermenistan arasındaki imzalanan protokoller, ister diplomatik ilişkiler kurulması çerçevesinde, isterse de ikili ilişkilerin normalleşmesi bakımından çeşitli düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Amma bilinen bu protokollerde Kars Antlaşması’nın kabulü ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüyle ilgili belli bir maddelerin bulunmaması Türkiye kamuoyu, basını tarafından oldukça çok eleştirilmiştir. Türkiye kamuoyu gibi Ermenistan kamuoyunda da Türkiyenin Karabağ sorununa dair şartta bulunması ve Ermeni soykırımı iddialarının tartışılması meseleleri büyük tedirginliğe yol açmıştır. İkili ilişkilerin bu sürecinin nihayesi olarak Ermenistan Anayasa Mahkemesi’nin protokollere karşı kararı Türkiye tarafından büyük olumsuzlukla karşılanmış ve iki ilişkilerin süresiz askıya alınmasıyla neticelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2002-2004 DÖNEMİNDE TÜRKİYE MEDYASINDA TÜRKİYE- ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

Aralık 1991’de Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından Güney Kafkasya’da üç cumhuriyet Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu dönemde bağımsızlıklarını kazanmış bu devletlerle Türkiye arasında devletsel boyutta ilişkiler oluşmuştur. Yaranan bu ilişkileri Ermenistan ve Türkiye açısından değinicek olursak, yıllardan beri Ermenistanla polemiksel olaylara ve Ermenistanın yıllar boyunca dünya kamuoyuna Türkiyeye karşı karalama kampanyalarına bakmaksızın, Türkiye 1991 yılında Ermenistan devletinin bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur. Eski SSCB mekanından yeni bağımsızlığını kazanan bu devlet, Türkiyenin dış politikasında yeni bir yol açmıştır. Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkiler Türkiyenin Kafkasya bölgesindeki politikasında bir nevi kilit rölündeydi. Bu açıdan değerlendirecek olursak Türkiyenin bu bölgeye yaklaşımının esas nedenlerini göre biliriz.

Geçmişten bu yana Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişki düzeyinden yola çıkacak olursak çok zorlu ve sancılı dönemlerden geçtiklerini görürüz. Bu süreç Ermenistanın bağımsızlığını kazandığından bu yana da ister dış politikalarına, isterse de eylemlerine yansımıştır. Peki iki tarafın da geçirdiği bu zorlu süreçte Türkiye-Ermenistan ilişkileri Türkiye medyasında nasıl görülmüştür?

Tezin bu bölümünde bu sorunun yanıtı aranmıştır. Haber taraması metodundan kullanılarak bir değerlendirmeye varılmıştır. Kaynak olarak Türkiyede yayımlanan Milliyet gazetesinin 2002-2004 dönemini kapsayan haberleri değerlendirilmiştir.

1.1 2002-2004 DÖNEMİNDE TÜRKİYE MEDYASINDA TÜRKİYE- ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ: SİYASİ VE ASKERİ BOYUT

Türkiye ile Ermenistan 1900'lerden 2000'li yıllara kadar uzanan üç temel sorun vardır. Bunlardan en esası iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin olmamasıydı. Ermenistanın bağımsızlığı ilk tanıyan ülke Türkiye olmasına rağmen, Ermenistanın çıkardığı Bağımsızlık Bildirgesinde Doğu Anadoluyu kendi toprakları olarak bildirmesi yani Türkiyenin toprak bütünlüğünü tanımaması diplomatik ilişkilerin kurulmamasıyla sonuçlanmıştır. İkinci önemli mesele ise Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırların kapalı olmasıdır. Üçüncü olarak ise, Türkiye ve Ermenistan arasındaki tarihi süreçten beri en derin sorunlardan biri 1915 olaylarıdır. Bu olayların adlanması meselesi büyük bir polemik yaratmış hatta sorunların en temeli olmuştur. Türkiye bu 1915 olaylarını tehcir olarak tanımlamasına bakmayarak, Ermenistan buna karşılık olarak bu olayları soykırım başlığı vererek sıfatlamamaktadır. 2002-2004 döneminin Türkiye-Ermenistan ilişkileri ile ilgili derlediğimiz haberlerde gündem ağırlıklı olarak bu üç konu üzerinden yönelmektedir.

Ermenilerin sözde soykırım iddialarının kabulü meselesinde dış faktörlerin büyük ölçüde baskısı görülmekteydi. Nitekim, Milliyet gazetesinin 12 Şubat 2002 tarihli, "Ermeni Sevdası Depreşti" başlıklı yazısında, Avrupa Parlamentosunun genel kurul toplantılarında ele alınacak bir rapor üzerinde durulmuştur. Yazıda, İsveçli Parlamenter Per Gahrton tarafından hazırlanan ve Brükselde gerçekleştirilecek olacak genel kurul toplantıları sırasında ele alınacak raporda sözde Ermeni soykırımına karşı bulunan atıftan söz

ediliyor. “Avrupa Birliği-Güney Kafkasya ilişkileri” konusunu içeren bu raporda Türkiye’nin Ermenistana karşı uyguladığı ambargonun kaldırılması istenmiş ve Apn’in daha önce aldığı “soykırım” konusuna göndermede bulunmuştur. Şöyle ki, bu rapor, Ankara hükümetinden sözde soykırıma yönelik politikalarının değiştirmesini ve yaranan bu hoşnutsuzluğu gidermesini istenmiştir(Milliyet,2002;18).

Yılmaz ‘soykırım’a çıktı

Mesut Yılmaz, ‘Ermeni soykırımı’nı kabul eden Avrupa Parlamentosu’na ‘Siz PKK’ya bakın’ dedi

BRÜKSEL Milliyet

Avrupa Parlamentosu (AP), Ermeni soykırımı iddialarına yönelik sevdasından bir türlü vazgeçemediğini bir kez daha ortaya koydu. Güney Kafkasya - Avrupa Birliği (AB) ilişkilerini ele alan bir raporu onaylayan Avrupalı parlamenterler, Ermeni soykırımı iddialarının bir kez daha belgelerde yer almasını sağladılar. AP’nin bu tutumuna ilk tepki Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz’dan geldi. Kararı, fiili sonuç doğurmayacak ve kabul edilemez olarak nitelendiren Yılmaz, sert bir çıkış yaparak, “Bu tür kararlar alacaklarına AB Komisyonu’na PKK ve DHKP - C gibi örgütleri neden terör listesine almadıklarını sorsunlar” dedi.

AP’nin tarihi yargılama misyonunun bulunmadığını belirten Yılmaz, “Bu tür çelişkili kararlar AP’nin güvenilirliğini ve inandırılığını zedeliyor” dedi.

Kararda, AP’nin sözde soykırımı tanıyan 1987 tarihli kararını Ankara’nın da tanınması ve uzlaştırma temeli oluşturması isteniyor. Belge Türkiye’yi Ermenistan için tehdit olarak gösteriyor. AB’den de Türkiye’ye bu konuda baskı yapmasını isteyen belgeden, soykırım iddialarını çıkarmak için verilen değişiklik önergesi ise kabul görmedi.

Başbakan Yardımcısı Yılmaz, AB Komisyonu Başkanı ve Konvansiyon Üyesi Jacques Santer ile de görüşti.

Milliyet gazetesinin 1 Mart 2002 tarihli, “Yılmaz ‘soykırım’a çıktı” başlıklı haberinde, Güney Kafkasya ve Avrupa Birliği ilişkilerini ele alan raporu onaylayan Avrupalı parlamenterlerin, Ermeni soykırımı iddialarını belgelerde yer almasını sağlayan eylemlerine karşı, Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz’ın tepkisini konu alıyor. Şöyle ki, AP’nin bu kararını fiili sonuç doğurmayacak ve kabul edilemez olarak nitelendiren

Mesut Yılmaz sert bir çıkışla, “Bu tür kararlar alacaklarına AB Komisyonu’na PKK ve DHKP-C gibi örgütleri neden terör listesine almadıklarını sorsunlar” demiştir. İlaveten bu tür çelişkili kararların AP’nin güvenilirliğini ve inanırlığını zedelediğini de vurgulamıştır. Söz konusu kararda, AP’nin 1987 tarihli sözde soykırımı tanıyan kararı, Ankara hükümetinin de tanınmasını ve uzlaşma yolunda temelin oluşturulmasını istemektedir. Bu belge Türkiye devletini Ermenistan için bir tehdit olarak yansıtmaktadır. Netice itibari ile AB’den de bu konuda Türkiye’ye baskı yapılmasını isteyen belgeden, soykırım iddialarını çıkarmak için verilen değişiklik önergesi ise kabul görülmedi(Milliyet,2002;18).

Milliyet gazetesinde yayımlanan “Bush Soykırım Demedi” başlıklı 25 Nisan 2002 tarihli haberde, ABD Başkanı George W. Bush, Ermeni

lobisinin baskıcı tavırlarına karşın, 24 Nisan gününü anmak için bulunduğu söylemlerde “Soykırım” sözcüğünü kullanmaması ele alınmaktadır. Şöyle ki, ABD başkanlarının 1. Dünya Savaşı sırasında Ermeniler’in yaşadıkları “acıları” anmak amacıyla her yıl 24 Nisan tarihinde yaptıkları söyleşide, 2002 yılında “soykırım” sözcüğünün kullanmaması, ABD’de büyük baskı gücüne sahip Ermeni lobisini hayal kırıklığına uğrattığı yazılmaktadır. “Soykırım” yerine “Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde 1.5 milyon kadar Ermeni’lerin göçe zorlanması ve öldürülmesiyle gerçekleşen katliamı anmaktan” söz eden ABD Başkanı Bush, bu durumu kendi açıklamalarında 20. Yüzyılın korkunç trajedilerinden biri olarak bildirmiştir. Bununla birlikte haberde, Bush’un Türkiye’yi, Ermenistan ile ister ekonomik, isterse de siyasi ve kültürel ilişkiler kurmaya çağırmıştır (Milliyet, 2002; 17).

Milliyet gazetesinin 18 Mayıs 2002 tarihli, “Kafkasya açılımı” haberinde ise, gündem, İzlanda’nın başkenti Reykjavik’te bulunan Türk, Azeri ve Ermeni Dışişleri bakanlarının bir araya gelmesinden oluşmaktaydı. Şöyle ki, bu toplantı Türkiye’nin diplomasının yeni bir açılımının ürünü olarak nitelendirilmiştir. İlk kez üçlü toplantının gerçekleşmesi, arada olan soğukluğa rağmen toplantının yapılması dahi, kendi başına olumlu bir gelişme sayılır. Reykjavik’te iki buluşma gerçekleşmiştir. Birincisi, üçlü toplantı, diğeri de Cem ile Oskanyan arasındaki ikili görüşmeydi. Üçlü toplantıda Kafkasya’daki genel durum, 11 Eylül sonrası gelişmeler, bölgedeki sorunlar ve özellikle Yukarı Karabağ meselesi üzerinde fikir alışverişinde yapılmış, bu konular üzerinde durulmuştur. Cem ve Oskanyan’ın ikili görüşmesine gelince ise, yetkililere göre buluşma iyi olarak nitelendirilmiştir. Türkiye tarafı normal ilişkilerin kurulması için

Karabağ meselesinin halli, Ermeni güçlerinin Azerbaycan topraklarından çekilmesi, Ermenistan'ın soykırım iddiası ve toprak talebi ile ilgili tutumunu değiştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bir ilerleme kaydedilmemişse de,bu konuların tartışılması, ilişkilerin normalleştirilmesi yolunda önemli bir adım sayılmış, Ankara hükümetinin de açılımı olarak nitelendirilmiştir(Milliyet,2002;22).

Taramanın devamında ise Milliyet gazetesinin 12 Haziran 2002 tarihli, “Erivan’la gizli pazarlık” başlıklı haberinde ise Türkiye ve Ermenistan dışışleri bakanlarının 25 Haziran’da İstanbul’da yapılacak görüşmelerle bağlı konunu içermektedir. Haberde Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Cuinik Agacanyan’ın Türk-Ermeni ilişkilerine yönelik yorumaları bulunmaktadır. Şöyle ki, Agacanyan Erivan’ın hiç bir koşul ileri sürmeden Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını ve sınır kapısının açılmasını arzu ettiği belirtmiştir. İki ülkenin birbirine karşı bulunduğu gizli temaslar Ermeni basınına göre, Cem’le Oskanyan’ın 14 Mayıs’ta Reykjavik’te yaptıkları görüşme öncesi başlamıştır(Milliyet,2002;22).

Türkiye'ye Orta Asya kapısı

Ankara da görüşüyor

Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkileri normalleştirmek amacıyla da bir süredir gizli görüşmeler yapıyor. Temaların amacı, Türk ve Ermeni dışişleri bakanları İsmail Cem ile Vartan Oskanyan'ın 25 Haziran'da İstanbul'da yapmaları planlanan görüşmenin gündemini belirlemek. Oskanyan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Zirvesi'ne katılmak üzere İstanbul'a gelecek. Ermeni yetkililer, önkoşulsuz olarak iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve sınır kapısının açılmasını istediklerine dair mesajlar verdiğini belirtilmiştir. Türk-Ermeni görüşmelerinde Erivan'la Bakü arasındaki “koridor pazarlığı” konusunun tartışılmadığı açıklanmaktadır. Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Erivanla sürdürülen ikili görüşmelerin sonucu olarak “koridor” konusunda anlaşmaya vardığını açıklamıştır. Bu ihtimalde Türkiye'nin de Orta Asyaya açılma şansı doğduğu açıklanmaktadır (Milliyet, 2002; 24).

CENK BAŞLAMIS Moskova

Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Ermenistan'la sürdürülen görüşmelerinde iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve sınır kapısının açılmasını istediklerine dair mesajlar verdiğini belirtilmiştir. Türk-Ermeni görüşmelerinde Erivan'la Bakü arasındaki “koridor pazarlığı” konusunun tartışılmadığı açıklanmaktadır. Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Erivanla sürdürülen ikili görüşmelerin sonucu olarak “koridor” konusunda anlaşmaya vardığını açıklamıştır. Bu ihtimalde Türkiye'nin de Orta Asyaya açılma şansı doğduğu açıklanmaktadır (Milliyet, 2002; 24).

Milliyet gazetesinin 16 Haziran 2002 tarihli, “Türkiye’ye Orta Asya kapısı” başlıklı haberinde, Türkiye Ermenistan arasındaki ilişkileri normalleştirmek amacıyla düzenlenen gizli görüşmeler ,Türkiye ve Ermenistan dışişleri bakanları İsmail Cem’le Vartan Oskanyan’ın 25 Haziranda İstanbul’da yapmaları planlanan görüşmenin gündemi ve o gündem içerisinde “koridor pazarlığı” konuları yer almaktadır. Haberin içeriğinde Ermeni yetkililerin önkoşulsuz olarak iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve sınır kapısının açılmasını istediklerine dair mesajlar verdiğini belirtilmiştir. Türk-Ermeni görüşmelerinde Erivan’la Bakü arasındaki “koridor pazarlığı” konusunun tartışılmadığı açıklanmaktadır. Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Erivanla sürdürülen ikili görüşmelerin sonucu olarak “koridor” konusunda anlaşmaya vardığını açıklamıştır. Bu ihtimalde Türkiye'nin de Orta Asyaya açılma şansı doğduğu açıklanmaktadır (Milliyet, 2002; 24).

Milliyet gazetesinin 10 Ekim 2002 tarihli, “NSB’lere Ermenistan şartlı onayı” başlıklı yazısında, ABD kongresinin alt kanadı olan Temsilciler Meclisi’nin Türkiye’de kurulması planlanan Nitelikli Bölgeler’inde üretilecek malların ABD’ye gümrüksüz ihraç edilmesini öngören tasarımı onayladığını konu alıyor. Haberin içeriğinde ise bu tasarının onaylanması konusu Ermeni lobisinin itirazına sebep olduğu vurgulanmıştır. Bunun üzerine Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Armitage’in, Türkiye ve Ermenistan arasında kesik ticaret ilişkilerin yeniden başlatılması yönünde Ankara hükumetine teşvikte bulunduklarını bildiren bir mektup göndermiştir(Milliyet,2002;9).

Milliyet gazetesinde yayımlanan “Balkanla’a Ermeni gücü” başlıklı 19 Ekim 2002 tarihli haberinde Yunanistan’ın Ermeni ordusunu Balkanlar’da Barış Gücü’nde yer almasını konu alıyor. Yunan Savunma Bakanı Yiannos Papandoniu ile görüşen Sarkisyan Elefterotipia gazetesinde verdiği söyleşide, “Muhtemelen yakında Balkan’larda olacağız. Bölük Seviyesindeki Ermeni askerleri Yunan güçlerinin bir parçası olarak görev yapacak. Bu misyona zaten hazırız. Yunanistan nereye biz oraya gideceğiz.” açıklamasında bulunmuştur (Milliyet,2002;13).

Bir 'casusluk' komedisi

Ermeni savcılar, "ajan" olduğu iddiasıyla Murat Bocalyan'ı 10 yıl hapis cezasına çarptırırken, Moskova'daki Türk gazetecilerin de casus olduğunu ileri sürdü

CENK BAŞLAMIS Moskova

Ermenistan vatandaşı Murat Bocalyan'ın Türkiye hesabına casusluk yapmaktan suçlu bulunduğu mahkemede, kendisiyle görüşen neredeyse bütün Türklerin "ajan" olduğu iddiası ortaya atıldı. Çelişkili iddialar ortaya atan savcılık makamı, Milliyet, Hürriyet, Anadolu Ajansı ve NTV'nin Moskova muhabirlerinin Türk gizli servisi adına çalışan casuslar olduğunu öne sürdü.

Seçimi izlemeye gittiler

Savcılar, muhabirlerin 1998'de Erivan'a giderek Bocalyan'ı Türkiye hesabına casusluk yapmaya ikna ettiğini öne sürdü.

İstanbul'da görüştüğü Nusret ve Tolunay adlarındaki Türkler tarafından casusluğa ikna edildiği iddia edildi. Savcılık, bu konudaki bilginin kaynağı olarak da yine FSB'yi gösterdi.

Bocalyan ise, hakkındaki suçlamaların siyasi amaçlı olduğunu belirterek, iddiaları reddetti; ancak 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bocalyan'ın

Diplomat, gazeteci, bavul tüccarı

Sivas'ta 1950'de doğan Murat Bocalyan, 1960'larda ailesiyle Ermenistan'a göç etti. Erivan Üniversitesi'nde Türkoloji okudu. Mahkemedeki ifadesine göre, 1980'lerin başında Sovyet askeri istihbaratınca olası bir savaş durumunda Türkiye'ye karşı casusluk yapması için eğitilmeye geçirildi. 1991'de Ermenistan Radyosu'nun Türkçe bölümünde çalıştı. 1992'de Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'nda Türkiye Masne'i Ermenistan

Türkiye adına casusluk faaliyeti yürüttüğü gerekçesiyle tutuklanan Ermenistan vatandaşı Murat Bocalyan vakası gündemde kendini Milliyet gazetesinde 18 Aralık 2002 tarihinde, "Bir 'casusluk'komedisi" başlığı altında yansıtmıştır. Haberin içeriğinde mahkemede Murat Bocalyan ile görüşen neredeyse bütün Türkleri "ajan" olduğu ile ilgili iddiaların ortaya atıldığı söylenmektedir. Çelişkili iddiaları ortaya atan savcılık makamı, Milliyet, Hürriyet, Anadolu Ajansı ve NTV'nin Moskva muhabirlerinin Türk gizli servisi adına çalışan casuslar olduğu öne sürülmüştür. Bocalyan hakkında ileri sürülen bütün suçlamaların siyasi amaçlı olduğu yönünde açıklamada bulunmuştur. Duruşmanın sonunda 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır(Milliyet,2002;19).

Milliyet gazetesinin 20 Şubat 2003 tarihli, "Ermenistan sandık başına" başlıklı haberinde, Ermenilerin yeni devlet başkanı seçmek için 19 Şubat tarihinde sandık başına gittikleri belirtiliyor. Adaylar arasında Koçaryan'ın favori olduğu belirtiliyor(Milliyet,2003;16).

Milliyet gazetesinin 7 Mart 2003 tarihli, “Şaibeli seçimlerin galiba Koçaryan” başlıklı yazısında ise, Koçaryan’ın oyların 65.5’ini alarak seçimlerin ikinci turundan zaferle çıktığı açıklanmaktadır(Milliyet,2003;18).

Milliyet gazetesinin 19 Nisan 2003 tarihli “Türk askeri ilk kez Ermenistan’a gidiyor” başlıklı haberinde, Ermenistan’da ilk kez düzenlenen NATO tatbikatına Türk askerlerinin de katılacağı yönünde haber ele alınıyor. Şöyle ki, NATO üyesi ya da ittifakla ortaklık ilişkisine sahip olan toplam 17 ülkeden 100 civarından askerin katılacağı “Cooperative Best Effort-2003” tatbikatına Türkiye’nin 10 askerle yer alacağı bildirilmiştir. İçerik de ayrıca Rus Nezavisimaya gazetesinin Türk askerlerinin katılmasının

Ermenistan'daki milliyetçi çevrelerin tepkisini çekeceği ve Devlet Başkanı Koçaryan'a karşı itirazlara sebep olacağı ile ilgili yazısına yer verilmiştir(Milliyet,2003;21)

Milliyet gazetesinde yayımlanan “Erdoğandan Fransız Bakana ‘soykırım’ uyarısı” başlıklı 23 Nisan 2003 tarihli haberde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Ankara'ya gelen Fransa Dışişleri Bakanı Dominique De Villepin'e 24 Nisanda Paris'te açılışı yapılacak Ermeni soykırımı anıtı konusunda söyleşide bulunmuştur. Erdoğan, De Villepin'e soykırım anıtını hatırlatarak, “ Bu anıtın üzerinde soykırım kelimesinin yer almasını talihsizlik olarak değerlendiriyoruz. Törene katılacakların da art niyetli olduklarını düşünmüyoruz” demiştir(Milliyet,2003;16).

Milliyet gazetesinde yayımlanan “Fransa'nın ayıbı!” başlıklı 25 Nisan 2003 tarihli yazısında, Fransa'da sözde Ermeni soykırımı anısına yapılan Ermeni din adamı ve besteci Komistas'ın heykelinin törenle açılmasını haber almaktadır(Milliyet,2003;17).

Milliyet gazetesinin 26 Nisan 2003 tarihli haberinde, “ABD Başkanı Bush ‘soykırım’ demedi” başlıklı içeriğinde, Bush'un ABD'de resmi kabul gören 24 Nisan “Ermeni Anma Günü” sebebiyle yayımladığı mesajda diğer yıllarda sürdürdüğü geleneği devam ettirerek “soykırım” ifadesini kullanmamasına dikkat çekiliyor(Milliyet,2003;17).

Milliyet gazetesinin 7 Mayıs 2003 tarihli yazısında, “Türkiye, sözde soykırımı tanıyacak” başlıklı haberinde Ermenistan'ın Türkiye'nin sözde soykırımı tanıma yolunda adımlar atmaya başladığını öne sürmesi konu ediliyor. Şöyle ki, Ermeni Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan, başkent

Erivan’da katıldığı toplantıda Ankara’nın tutumunda bazı değişiklikler gözlemlediklerini ve bu durumu çok olumlu karşıladıklarını söylemiştir. Ayrıca, Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan, yaptığı açıklamada, soykırımın Türkiye tarafından kabul edilmesinin Erivan’ın dış politika öncelikleri arasında yer aldığını vurgulamıştır (Milliyet,2003;16).

Milliyet gazetesinin 15 Temmuz 2003 tarihli, “Ermeni lobisinden Türkiye’ye mektup” başlıklı haberinde ABD’deki en büyük Ermeni lobi örgütü olan Amerikan Ermeni Asamblesi’nin, Büyükelçi Ecvet Tezcan’a bir mektup göndererek kaygılarını dile getirmesini konu alıyor. Şöyle ki, mektupun içeriğinde görüşmelerin devam edebilmesi için Türk hükümetinin son haftalardaki çelişkili hareketleri konusunda açıklama istenmiştir. Washington merkezli örgütün yönetim kurulu başkanı Peter Vosbikian, “Diaspora Ermenileriyle yapılan görüşmelerdeki dürüst ve tam görüş alış-verişlerine rağmen, bunun ardından Türkiye’den gelen haberler, bundan önceki görüşmelerimizin tonu ve içeriğine tamamen ters düşüyor ve Türkiye’nin Ermenistan’a yönelik politikaları hakkında ciddi şüphelere uyandırmaktadır” demiştir (Milliyet,2003;11).

Milliyet gazetesinin 24 Ağustos 2003 tarihli, “Ermenistan Irak’a asker gönderecek” başlıklı yazısında, Ermenistan’ın, yeniden yapılanma ve savaş sonrası istikrar sağlama çabalarına katkıda bulunmak amacıyla Irak’a birlik göndermesini planlamasını konu alıyor (Milliyet,2003;15).

Ermeni konuktan Ankara'ya zeytin dalı

Ermenistan Kültür Bakanı Yardımcısı'ndan Türkiye'ye çağrı: "Artık birbirimizi affetmenin, tanımanın, sevmenin zamanı gelmedi mi?"

İBRAHİM OKUMAMIŞ Antalya DHA

nsan haklarıyla demokrasi alanındaki
Avrupa'da verlesen ve gelişen değerlerin

birbirimizi tanımanın, affetmenin, sevmeye
başlamanın zamanı gelmedi mi?" dedi.

Mumcu: Memnun olduk

Milliyet gazetesinin 19 Eylül 2003 tarihli, "Ermeni konuktan Ankara'ya zeytin dalı" başlıklı yazısında Avrupa Konseyi Stage Projesi kapsamında Antalya'da düzenlenen 3. Kültür Bakanları toplantısında Ermenistan Kültür Bakanı Yardımcısı Karen Aristakesyan'ın, Ermeni lobilerinin soykırım iddialarına karşı diplomatik savaşını sürdüren Türkiye'ye barış çağrısında bulunan konuşmasını haber alıyor. Şöyle ki, Aristakesyan, bir Ermeni ozanın dizelerinden verdiği örnekle "Artık, birbirimize yaklaşmanın, birbirimizi tanımanın, affetmenin, sevmeye başlamanın zamanı gelmedi mi?" demiştir. Aristakesyan'ın söyleyişine karşılık olarak Kültür ve Turizm Bakanı Erkan Mumcu da, Türkiye'ye yönelik suçlamaların büyük bölümünün odağında Ermenistan devleti değil, dışardaki bazı güçlerin etkisi olduğunu vurgulamıştır(Milliyet,2003;24).

Milliyet gazetesinin 18 Ekim 2003 tarihli “Ermenistan sınırı havadan açıldı..” başlıklı haberinde, özel havayolu şirketi Flyair’in İstanbul-Erivan seferinin kapsamaktadır. Açılış seferine özel olarak verilen 80 kişilik davetli gruba Ermenistan Dışişleri mensupları da katılmıştır. Yazının devamında son iki yılda her ülkenin başta işadamları olmak üzere lobi güçleri harekete geçerek, sınır kapısını açtırmaya, Ermenistan ile kapalı olan diplomatik ilişkileri yeniden canlandırmaya çalıştıkları vurgulanmıştır(Milliyet,2003;8).

Milliyet gazetesinin 23 Kasım 2003 tarihinde “Ermeni Bakan’dan destek telefonu” başlıklı haberinde Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan’ın Abdullah Gül’ü arayarak İstanbul’daki bombalı saldırıları şiddetle kınamasını konu alıyor. Aramada, Erivan’da saldırılara ilişkin yapılan açıklamaya da atıfta bulunan Ermenistan Dışişleri Bakanı

Oskanyan, terörizmle mücadele konusunda Türkiye'ye destek vermeye hazır olduklarını da Türk muadiline ifade etmiştir(Milliyet,2003;23).

Milliyet gazetesinin 15 Ocak 2004 tarihinde “Ermeniler İstanbul'dan geçemedi” başlıklı yazısında Azerbaycan'daki NATO tatbikatıyla ilgili toplantıya katılmak isteyen Ermeni subayların Bakü'ye İstanbul üzerinden ulaşma çabası da sonuçsuz kalmasını konu alıyor. Oskanyan'ın basın toplantısında açıklamalarına göre, Bakü'ye gitmek isteyen üç Ermeni subayın Azerbaycan yönetiminin talebiyle Türkiye tarafından engellediğini söylemiştir. Bunun üzerine Oskanyan, Azerbaycan'ı kınamış ve NATO'dan Bakü'ye baskı yapmasını istemiştir(Milliyet,2004;12).

Milliyet gazetesinin 30 Ocak 2004 tarihinde “Ermenistan'a jest hazırlığı” başlıklı yazısında Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile meslektaşı Colin Powell görüşmesinde Ankara-Erivan ilişkilerinin normalleştirme konusunun tartışılması haber ediliyor. Türk tarafı, normalleşme yönünde ileri bir adımın atılacağını, ancak bunun Ermenistan'ın Azerbaycan'la arasındaki sorunları çözmeye yönelik yapıcı yaklaşım geliştirmesine de bağlı olacağını işaretini Washington'a vermiştir. Haberin içeriğinde, ABD'nin Türkiye'den iki beklentisi olduğunu vurgulamıştır. Şöyle ki, ilk olarak Ermeni soykırımı tezlerinin ön plana çıktığı nisan ayı öncesinde bir yumuşama adımının atılması, ikinci olarak da nihai olarak Türkiye-Ermenistan sınırının açılması ve iki ülke arasında tam diplomatik ilişkilerin kurulmasıdır(Milliyet,2004;14).

Milliyet gazetesinin 10 Nisan 2004 tarihli, “Ermenistan'da sivil itaatsizlik” başlıklı haberinde, Ermenistan'daki muhalefet partilerin, ekonomik ve siyasi sıkıntılardan sorumlu tuttıkları Devlet Başkanı Robert Koçaryan'ı

istifaya zorlamak amacıyla “sivil itaatsizlik kampanyası” başlatmasını konu alıyor. Haberde bu türlü itirazların Koçaryan’ın baskıcı uygulamalarının etkisi olduğunu, ayrıca, Türkiye ve Azerbaycan’ın ambargosu ekonomik sıkıntıları artırdığı vurgulanmaktadır(Milliyet,2004;20).

Milliyet gazetesinin 14 Nisan 2004 tarihli “Ermenistan’a Karabağ çağrısı” başlıklı haberinde, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in, Türkiye’yi ilk kez ziyaret eden İlham Aliyev ile birlikte düzenledikleri ortak basın toplantısında, Ermenistan’a Bakü ve Erivan arasındaki Yukarı Karabağ sorununun kademeli olarak çözümü çağrısında bulunması konu ediliyor. Aliyev’in “aşamalı çözüm” yolu olarak ancak Ermenistan’ın işgal ettikleri 7

bölgeden 5'inde çekilmeleri halinde Azerbaycan-Ermenistan sınırlarını açabilecekleri sözü vermiştir. Kaynakta, Erivan'ın bu güvenartırıcı yaklaşıma sıcak bakarak Yukarı Karabağ'ın bir bölümünden çekilmesidurumunda, Türkiye'nin de eşzamanlı olarak Ermenistan'la sınırın açılmasını konusunda jestte bulunacağı belirtilmiştir(Milliyet,2004;16).

Milliyet gazetesinin 20 Nisan 2004 tarihli “Gül: Ermenistan sınırı açılmayacak” başlıklı haberinde, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, Yukarı Karabağ sorununun çözümü için Türkiye'nin hem Ermenistan hem de Azerbaycan ile görüşmekte olduğunu, ancak sorun çözülmeden Türkiye ile Ermenistan arasındaki kara sınırının açılacağı doğrultusunda söyletinlerin doğru olmadığını bildirmesinden söz ediliyor. Ayrıca Gül, Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan dışişleri bakanları arasında haziran ayında İstanbul'da yapılacak olan NATO zirvesi öncesinde üçlü bir görüşme yapılmasının düşünüldüğünü de belirtmiştir(Milliyet,2004;20).

Milliyet gazetesinin 11 Mayıs 2004 tarihli “Ermenistan'a zeytin dalı” başlıklı haberinde Başbakan Erdoğan'ın açıklamalarında Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan'a karşı mesaj yollamasını konu alıyor. Şöyle ki, Danıştay'ın 136. Kuruluş yıldönümü için kurulan resepsiyonda Başbakan Erdoğan, Danıştay Başkanı Ender Çetinkaya ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Bumin'in “çok ülke geziyorsunuz” sözlerine karşı “Lobi faaliyetlerimiz zayıf. Onun için geziyorum” diye yanıt vermiştir. Ayrıca Erdoğan, NATO zirvesine Türkiye ile ilişkileri nedeniyle katılamayacağını açıklayan Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan'a da şu mesajı yolladı: “Çevremizdeki bütün ülkeleri hemen heme hepsine gittim. Ermenistanla da

bir temas kurmamız lazım. İnsanlara yanlış empozelere yapılıyor. Bu açıdan geziler çok iyi oluyor” (Milliyet,2004;19).

Milliyet gazetesinin 26 Haziran 2004 tarihli haberi, “Bush taleplerle geliyor” başlığıyla yayınlanmıştır. Haberin içeriğinde İstanbul’daki NATO zirvesine katılacak olan, ABD Başkanı George Bush’un, Ankara ziyaretini konu alıyor. İki tarafın da birbirine taleplerini ileri süreceği bu görüşmede, Türkiye, Bush’a Washington’un PKK’nın Kuzey Irak’taki varlığının sona erdirilmesine yönelik sözlerini anımsatacağını, Kerkük’ün statüsünü ve Türkmenlerin temsiliyle ilgili sorunlar dile getireceği vurgulamıştır. Bush’un ise Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması, Ankara’nın Ermenistan’la ilişkilerini iyileştirmesi ve Türk-İsrail ilişkilerinin düzeltilmesi gibi konuları gündeme getireceği düşünülüyor. Yazının devamında ABD’nin yeni küresel yeni askeri yapılanması çerçevesinde Türkiye’den beklentilerini ilk kez resmi olarak açıklayacağını altı çizilmektedir(Milliyet,2004;17).

Milliyet gazetesinin 29 Haziran 2004 tarihli, “Gül, Kıbrıs modeli önerdi” başlıklı haberinde, Türkiye’nin Azerbaycan ve Ermenistan arasında yeni bir işbirliği girişiminin başlattığını konu alıyor. Haberin devamında, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov ve Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan’ın bir araya gelmesi ve Gül’ün Ermeni meslektaşına “Aramızdaki sorunları Kıbrıs’ta yaptığımız gibi küçük adımlar atmaya başlayarak çözelim” söyleyişi yer almaktadır (Milliyet, 2004; 18).

‘Ermeni kriteri’ Erdoğan’ı kızdırdı

ABDULLAH KARAKUŞ, MİNE KIRIKKANAT Paris

Türkiye’nin Ermeni ‘soykırımını’ tanıması talebine karşı Başbakan Erdoğan, ‘Bize örnek veriyorsunuz, Ermenistan ise Türkiye’nin sınırını tanıtmıyor’ dedi

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Sosyalist Parti Genel Sekreteri François Hollande’in Ermeni soykırımını gündeme getirmesi üzerine, “Türkiye’nin Ermeni soykırımı diye bir sorunu yok” karşlığını verdi. Hollande, “Türkiye’de hiçbir şekilde ilgili hassasiyetler devam ettirgene göre sizi Avrupa dışında bırakmak olmaz” diye konuştu. Erdoğan, Fransa ziyaretinin üçüncü gününde, üç ay önce Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanımasının AB müzakerelerine başlaması için koşul olmasını isteyen Sosyalist Parti’nin üst düzey yöneticisi Hollande ile görüşti. Hollande, “Ermeni meselesi bir sorun. Ermenilerin durumunun üstünü örtemeyiz. Soykırım tanınmalı, tarihi dikkate almalıyız” dedi. Türkiye’nin böyle bir sorunu olmadığını vurgulayan Erdoğan da “Bizim soykırım sorumuz yok. Bunu tarihçilere bırakalım. Bize örnek veriyorsunuz ama Ermenistan bizim sınırlarımızı tanıtmıyor. Karşılaştığımız sorunlar üretmek kime ne kazandırır” diye sordu.

‘Bu bizim yaşamız’

Hollande, Milliyet’in “AB’nin Türkiye’ye müzakere tarihi vermesi için Ermeni soykırımını tanıması koşulunu koyuyor musunuz?” sorusuna şu yanıtı verdi: “Avrupa öçülmesine uyan bir Türkiye’nin din farklığını engel kabul etmiyoruz. Fransa’da Ermeni soykırımını yasalaştırmış. Türkiye’den Ermeni soykırımının sorumluluğuna değil, varlığını tanımasını istiyoruz.”

Erdoğan, Paris’te iş dünyasının liderleriyle yapacağı kahvaltı öncesi nükleer santral inşa eden Fransız şirket Areva’nın Başkanı Anne Lauvergeon ile sohbet etti.

Milliyet gazetesinin 22 Temmuz 2004 tarihli, “ ‘Ermeni kriteri’ Erdoğan’ı kızdırdı” başlıklı haberinde, Erdoğan’ın Fransa ziyaretinin üçüncü gününde, Sosyalist Parti’nin üst düzey yöneticisi olan Hollande ile görüşü esnasında konuşulan haberleri konu alıyor. Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanımasının AB müzakerelerine başlaması için önkoşul olmasını isteyen Hollande bu görüşte, “Ermeni meselesi bir sorun. Ermenilerin durumunun üstünü örtemeyiz. Soykırım tanınmalı, tarihi dikkate almalıyız” demiştir. Türkiye’nin böyle bir sorunu olmadığını vurgulayan Erdoğan da “ Bizim

soykırım sorunumuz yok. Bunu tarihçilere bırakalım. Bize örnek veriyorsunuz ama Ermenistan bizim sınırı tanımıyor. Kavgalar çıkartmak, perişanlıklar üretmek kime ne kazandırır” diye cevap vermiştir. Hollanda açıklamalarının devamında Türkiye’den Ermeni soykırımının sorumluluğunu değil, varlığını tanınmasını istediklerini vurgulamıştır (Milliyet,2004;18).

Milliyet gazetesinin 20 Ekim 2004 tarihli, “Soykırımın tanınması önşart değil” başlıklı yazısı İtalya’da düzenlenen “Güney Kafkasya: Bölgede istikrar ve güvenlik” açık oturumunda Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan’ın açıklamaları üzerinden haber ediliyor. Şöyle ki, Oskanyan, iki ülke arasındaki ilişkileri normalleşmesi için Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanınmasının ön şart olmadığını söylemiştir. Açıklamasının devamında Oskanyan, Türkiye ile Ermenistan sınır kapılarının bir an önce açılması temennisinde bulunmuştur. Ermenistan için öncelikli konunun güvenlik olduğunun altını çizmiştir (Milliyet,2004;21).

Milliyet gazetesinin 30 Ekim 2004 tarihli, “Sınırın açılması Ermenilere bağlı” başlıklı haberinde Başbakan Erdoğan’ın, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin ve sınırların açılmasının, Ermenistan’ın tavrına bağlı olduğu açıklaması yazılıyor. Azerbaycanda yayımlanan “Üç Nokta” gazetesine açıklama yapan Erdoğan, “ İki ülke arasındaki sınırın Ermeni yönetimince tanınmaması ve uydurma soykırımın dünya tarafından tanınmaması konusunun Ermenistan’ın dış politikasında temel yönlerden biri olması, ilişkilerimize olumsuz etki yapıyor” diye söylemiştir (Milliyet,2004;21).

'Soykırım için şartımız yok'

Ermenistan Başkanı Koçaryan, "Türkiye'ye soykırımı koşul olarak dayatmadıklarını" söyledi

Milliyet gazetesinin 20 Kasım 2004 tarihli, "Soykırım için şartımız yok" başlıklı haberinde Alman "Die Welt" gazetesinin sorularını yanıtlayan Koçaryan'ın açıklamalarını konu alıyor. Ermenistanla Türkiye arasında hiçbir ilişki olmadığını belirten Koçaryan, " Sınır işlemiyor, ticaret yok, Türkiye açıkça Ermenistanı bloke ediyor. Bu eziyet olarak tanımlanabilir. İkili ilişkilerin, hiçbir önkoşul olmadan başlaması gerektiği görüşündeyiz" diye açıklamada bulunmuştur (Milliyet,2004;21).

Milliyet gazetesinin 12 Aralık 2004 tarihli, "Ermenilerden Türk Elçiliği'nde eylem" başlıklı yazısında Amerikan-Türk Asamblesi resepsiyonunun yapıldığı Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği önünde bir grup Ermeninin, sözde Ermeni soykırımını protesto etmek için yaptıkları gösterinin konu alıyor. Şöyle ki, Büyükelçilik karşısında toplanan 20 kişilik grup 3 saat boyunca "1915 yeniden olmasın", "Türkiye'den

utıyoruz“, “Türkiye AB’ye alınmasın” gibi sloganları söylemişlerdir (Milliyet,2004;23).

Yapılan haber taraması sonucunda toplam 34 siyasi ve askeri haber değerlendirmeye tabi tutulmuş, haberlerin tamamı siyasi içerikli haberlerdir, bunlardan 15’i (veya yüzde 44) olumlu, 10’i (veya yüzde 29) olumsuz ve 9’si (veya yüzde 26) tarafsız olarak nitelendirilebilir.Bölümün en büyük haberi “Kafkasya açılımı”başlıklı yazıdır.

2.2 2002-2004 DÖNEMİNDE TÜRKİYE MEDYASINDA TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ : EKONOMİK BOYUT

SSCB'nin çöküşünün ardından bağımsızlığının kazanan Ermenistanla Türkiye arasındasınır kapısının açılması ve ticaretin artırılması konuları gündemi oluşturmaktadır. Ermenistan'ın ekonomik sıkıntılarının Türkiye ve Azerbaycan'ın uyguladığı ambargo sayesinde olduğu iddia ediliyor. Dolayısıyla, sınır kapılarının açılması Ermenistan ekonomisinde büyük düzeyde bir etki edeceği söylenmektedir. Büyük baskı güçlerinin ABD ve ya Ermeni lobilerinin sayesinde bu konuları gündemde tutulmaktadır. Doğal olarak bu eylemler iki ülkenin dış politikasına yansımaktadır. 2002-2004 dönemine ilişkin Türkiye medyası ele alındığında ekonomi içerikli haberlerin başlıca şu konular üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bir taraftan sınır kapılarının açılması, ambargonun kaldırılması, bir taraftan da ticaretin artırılması, ekonomik ilişkilerin kurulmasını aksettiren bir haber demeti elde etmekteyiz. Şimdi ise örneklerle 2002-2004 dönemine ilişkin haberleri ele alalım.

Milliyet gazetesinde yayımlanan 27 Nisan 2002 tarihli “Ufak adımlar politikası” başlıklı haberinde iki komşu ülke arasında yakınlaşmanın olduğu özellikle sivil toplum düzeyinde temasın olduğuyla ilgili konular belirtilmiştir. Antalya’da Türk Atlantik Konseyi’nin yıllık konferasına ilk kez Ermenistan’dan bir temsilci katılması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde temsilcinin bulunması gelişmelerin habercisi olarak gösteriliyor. Ayrıca, Türkiye-Ermenistan Ekonomik İşbirliği Konseyi’nin

çabasıyla ikili ticarete bir gelişme olduğunu, ticari engelleyen kısıtlamaların kalkmasıyla daha büyük gelişme olacağı vurgulanmıştır(Milliyet,2002;20).

Milliyet gazetesinin “Oyum ya kendimden ya dinimden olana” başlıklı 10 Ağustos 2002 tarihli haberinde, 2000 verilerine gelir sıralamasına göre Ermenistan’la sınırdaş olan Kars’ın Türkiye genelinde ilk kez 73’üncü sıraya düştüğünü ve bu sebepten bölge halkının şikayetlerini konu alınmaktadır. Haberin içeriğinde bölge halkının on yıldan beri Ermenistan-Türkiye arasındaki Doğu Kapısı’nın açılmasının beklediği belirtiliyor. Belediye Başkanı Naif Alibeyoğlu, Ermenilere karşı uygulanan vizenin kaldırılması, Doğu Kapısı’nın açılması durumunda Kars ekonomisinin canlanacağını ve sınır ticaretinin artırılabileceğini düşünüyor(Milliyet,2002;14).

Milliyet gazetesinin 10 Ekim 2002 tarihli, “NSB’lere Ermenistan şartlı onayı” başlıklı yazısında, ABD kongresinin alt kanadı olan Temsilciler Meclisi’nin Türkiye’de kurulması planlanan Nitelikli Bölgeler’inde üretilecek malların ABD’ye gümrüksüz ihraç edilmesini öngören tasarımı onayladığını konu alıyor. Haberin içeriğinde ise bu tasarının onaylanması konusu Ermeni lobisinin itirazına sebep olduğu vurgulanmıştır. Bunun üzerine Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Armitage’in, Türkiye ve Ermenistan arasında kesik ticaret ilişkilerin yeniden başlatılması yönünde Ankara hükumetine teşvikte bulunduklarını bildiren bir mektup göndermiştir(Milliyet,2002;9).

Milliyet gazetesinin 12 Haziran 2003 tarihli, “Stratejik değeri en yüksek malımız demokrasi” başlıklı haberinde Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yüksek İstişare Konseyi Başkanı Muharrem Kayhan, TÜSİAD YİK’teki konuşmasında demokrasinin Türkiye’nin stratejik değeri en

yüksek ihraç malı olduğunu açıklamıştır. TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan da konuşmasında “ABD’nin yeni öncelikleri arasında Suriye ve İran konularındaki kaygılarının, Türkiye tarafından ne kadar paylaşıldığı bilinmek istenmektedir. Türkiye’nin korkuları üzerinden atıp bölgesinde yeni atılımlara ortaya çıkartması gerektiğini dile getirilmiştir. Türkiye’nin Ermenistan’a uyguladığı ambargoyu kaldırarak, yeni açılım gerçekleştirmesi Amerikan yönetiminin eline Türkiye aleyhtarı lobilere karşı koz vermesi gerektiği dile getirilmekte” ifadelerini kullanmıştır(Milliyet,2003;6).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 18 Haziran 2003 tarihli, “Tarım unutuluyor” başlıklı haberinde, tarımsal durumu konu ediyor. Tarımsal verileri sunan haberde, olumsuz hava koşulları nedeniyle mağaralarda sadece 1.5 milyon sandık limon saklanmış. Yılın ilk partı ihracatı ise depodaki limonlardan Rusya, Ermenistan, Bulgaristan ve Romanya’ya yapılmış(Milliyet,2003;7).

Gevşemeyin, ekonomide hâlâ önemli zayıflıklar var

WASHINGTON AA

ABD'nin ekonomik işlerden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Alan Larson, 2001 krizinden sonraki reform sürecinde önemli kazanımlar gerçekleştiğini, ancak Türk ekonomisinin halen zayıflıklara açık olduğunu söyledi.

ABD Dışişleri Bakanlığı, Larson'ın Brookings Institute'de, Türk ekonomisi üzerine yaptığı konuşma metnini yayınladı. Bu metne göre Larson, özellikle Türkiye ekonomisindeki 'zayıflıklara' dikkat çekti ve en önemli zayıflık olarak da kamu borcunun 'tehlikeli bir şekilde' milli hasılanın yüzde 82'si-

ABD Dışişleri
Bakan Yardımcısı
Larson, "Krizden
sonra önemli
kazanımlar oldu.
Ancak Türkiye
ekonomisinin hâlâ

Milliyet gazetesinde yayımlanan 29 Haziran 2003 tarihli, "Gevşemeyin, ekonomide hala önemli zayıflıklar var" başlıklı haberinde, ABD'nin ekonomik işlerden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Alan Larson'un Türk ekonomisi üzerine yaptığı konuşma metninde vurguladığı konular ele alınıyor. Açıklanan metinde, Türkiye ekonomisindeki zayıflıklara dikkat çekilmiş ve en önemli zayıflık olarak milli hasılanın yüzde 82'ye ulaşması gösterilmiş. Agresif reformlar gerekli diyen Larson, bir kaç çözüm yolu ileri sunmuştur. Şöyle ki, bu yollardan birisi de Ermenistan sınırının açılması olarak göstermiştir. Sınırın açılmasının Türkiye'nin doğusunun kalkınmasına katkıda bulunacağını belirtmiştir.

İşadamlarından Erdoğan'a: Rehavete kapılmayalım...

Türkiye'nin önde gelen işadamları Başbakan Erdoğan'la görüşmelerinde, programda yalpalamanın kırılganlığı süren ekonomiyi olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekti

Hükümete AB için tam destek

AB'ye üyelik konusunda hükümete tam destek verdiklerini belirten işadamları müzakere hedefi olarak da 2005 Ocak'ını gösterdiler.

günün kulisleri

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Türkiye'nin önde gelen işadamlarını buluşturan önceki akşamki yemekte iş dünyasının gündemi, sadece IMF ile ilişkiler ve ekonomideki gelişmelerle sınırlı değildi.

Erdoğan'ın, yarıya, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Dışişleri

İlişkilerden Kıbrıs ve Ermenistan ambargosuna kadar birçok konuda Başbakan ve kurmaylarına "analiz" yaptılar. Aydın Doğan, Omer Dinçkök, Ferit Şahenk, Sa-

SERPİL ÇEVİKCAN

leşen istikrar sorununun temelinde kırılgan ekonominin yattığını, IMF'den kurtulmanın yolunun da yine Fon'la çıkılan yolun doğru katedilmesinden geçtiğini vurguladılar. Uygulanan programda yalpalamanın ve rehavete kapılmanın kırılganlığı hâlâ süren ekonomiyi ters düz edeceğini dile getiren işadamları faiz oranlarındaki tabloya dikkat çektiler.

Milliyet gazetesinde yayımlanan 2 Temmuz 2003 tarihinde “İşadamlara Erdoğan’a: Rehavete kapılmayalım” başlıklı haberi Türkiye’ni önde gelen işadamları ile Başbakan Erdoğan’la görüşmesini ve orda tartışılan konuları içeriyor. AB’ye üyelik konusunda tam destek verdiklerini belirten işadamları, Türkiye’nin Ermenistan’a yönelik amborguyu kaldırmasının da Ankara hükümetinin yararına olduğunu vurgulamışlardır(Milliyet,2003;9).

Milliyet gazetesinin 11 Kasım 2004 yılında yayımlanan “Ermenistan sınırını açma kampanyası” başlıklı haberde Kars bölgesini konu alınıyor.Şöyle ki, Ermenistan sınırını açmak için kampanya başlatan Kars Belediye Başkanı Naif Alibeyoğlu, hayalinin Ankara’nın 11 yıldır Ermenistan sınırına koyduğu ambargoyu kaldırmak olduğunu ve bunun için de bölge halkından 50 bin imza topladığını açıklamıştır. Bununla birlikte Alibeyoğlu, Kars’ı Asya bölgesinin ekonomik merkezi haline getirmek istediğini de söylemiştir(Milliyet,2004;21).

Medyada çıkan ekonomi haberleri ile bir değerlendirmede bulunursak, taramalar sonucu haberlerin geneli sınır kapısının açılması ve ticaretin artırılması ile ilgili olduğunu görebiliriz. Bu döneme ilişkin Türkiye-Ermenistan ekonomik ilişkileri yok derecede sayılmakta, fakat ikili ilişkilerin normalleşme sürecine doğru adım atdığını görmekteyiz.

Yapılan haber taraması sonucunda toplam 8 ekonomi haberi değerlendirmeye tabi tutulmuş, haberlerin 4' (veya yüzde 50) olumlu, 1'i (veya yüzde 12.5) olumsuz ve 3' (veya yüzde 37.5) tarafsız olarak nitelendirilebilir. Bölümün en büyük haberi “Gevşemeyin, ekonomide hala önemli zayıflıklar var” başlıklı yazıdır.

2.3 2002-2004 DÖNEMİNDE TÜRK MEDYASINDA TÜRKİYE-ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ : SOSYO-KÜLTÜREL BOYUT

Asırlardan beri aynı bölgede yaşayan Türkler ve Ermeniler arasında hep kültür alışverişi olmuştur. İki halk arasında bulunan bu kültürel ortaklık, isterse doğal bir iletişim aracı olan dil konusuna, isterse yaşam biçimlerine, edebiyatlarına da yansımaktadır. Ele aldığımız 2002-2004 yılları arasında Türkiye- Ermenistan arasında diplomatik ilişkiler olmadığından sosyo-kültürel ilişkiler açısından yalın bir dönem geçilmektedir. Aynı zamanda kültürel ilişkiler dar etnik çerçeveden geçilse bile kültürel ilişkilerin hiç olmadığını söyleyemeyiz. Dönemin haberlerine göz attığımızda, kültürel etkinliklerle, sosyal içerikli haberler daha ağırlıklıdır. Zira konuya ilişkin haberler, iki devletin normalleşme sürecine etki etmek adına düzenlenen etkinliklerden, 1915 Tehcir Dönemi'ne ilişkin kültürel bağlamda yapılan açıklamalardan ve ya çeşitli uluslararası kurumları temsilen yetkililerin ziyaretlerini konu edinmektedir.

Milliyet gazetesinde yayımlanan 18 Şubat 2002 tarihinde “Salkım Hanım yine sahnede” başlıklı haberinde, Salkım Hanım'ın Taneleri adlı filmin propaganda malzemesi olmasını konu alıyor. Şöyle ki, Kürt ve Ermeni örgütlerinin Almanya'da düzenledikleri “Anma-Ermeni Halkının 1915 soykırımı” adlı panelinde Salkım Hanım'ın Taneleri isimli filmin gösterimi olmuştur. Paneli destekleyenler içinde Frankfurt Protestan Ruhani Dairesi, Berlin Ermenistan Enformasyon Merkezi, Berlin Tehdit Altında Halklar Derneği, Türkiye-Almanya İnsan Hakları Derneği gibi Türkiye karşıtı örgütlerin olduğu vurgulanmaktadır(Milliyet,2002;14).

heyetinin seferi konu alınıyor. Haberin içeriğinde, barışın sağlana bilmesi için siyasetçilere politik taban hazırlayan Azeri, Gürcü ve Ermeni kadınlarının Kafkas Kadınlar Diyaloğu Birliği'nde komşu ülke Türkiye'nin eksik kalması üzerine, merkezi Washington'da bulunan Türk-Ermeni İş Geliştirme Konseyi (TABDC)'nin devreye girmesi ve Amerikan üniversitesi "Global Barış Merkezi" tarafından finanse edilmesiyle Türk ve Ermeni kadınlarının buluşması sağlanmıştır. Erivan'da misafir edilen heyet, Ermeni Üniversiteli Kadınlar Birliği ve iktidar milletvekili Hermine M. Nagdalian ile görüşme yapmıştır. Gezinin sonunda düzenlenen yemeğe katılan Ticaret ve Sanayi Bakan Yardımcısı Tigran M. Davtyan'ın "Burada bir ilki gerçekleştirip, tarih yazıyorsunuz" sözlerine tanık olunmuştur. Ayrıca, Amerika'nın bu zorlu karşılaşmaya isim koyarken 'Brave Heart' filminden etkilendiğinin altı çizilmiştir(Milliyet,2002;8).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 26 Mart 2002 tarihli "Ud'lu Meyhane" başlıklı haberinde ud ustası Richard Hagopian konu alınıyor. ABD doğumlu, babası Erzurum'lu Ermeni olan Hagopian, küçüklükten beri udi Hrant'dan ders aldığı belirtiliyor. Türkiye'ye gelen ardından Erivan'a geçecek olan Hagopian ve Lalezar Grubu orada konser verecekler. Haberin içeriğinde bu etkinliğin Türkiye ile Ermenistan arasındaki daha ılımlı bir ortamın oluşması bağlamında görülmektedir. Ayrıca olarak, Türk-Ermeni İşadamları Konseyi olarak Noyan ve Kaan Soyak kardeşlerinin bu konuda önemli çabalarının altı çizilmektedir.

Milliyet gazetesinde yayımlanan 11 Nisan 2002 tarihli “Harita skandalı!” başlıklı haberinde Devlet Bakanı Ramazan Mizaoglundun Denizcilik Müsteşarlığına gelen Fransız heyete karşı sergilediği tavrı konu alınıyor. Şöyle ki, Avrupa Birliğine uyum kriterleri için Türkiye’yi; Kürdistan, Ermenistan ve Pontus olarak üçe bölen haritayı sunan Fransız heyetine kızan Mirzaoglu, “Bu dostluğa sığmaz” demiş ve heyeti kapı dışarı etmiştir(Milliyet,2002;18).

Milliyet gazetesinde 11 Haziran 2002 tarihli “Sarı Gelin Ararat’a karşı” başlıklı haberinde Sarı Gelin adlı belgesel konu alınıyor. Haberde, Türkiye’nin soykırım iddialarına karşı Sarı Gelin belgeseli ile karşılık vereceği belirtiliyor. Çekimi 11 ülkede yapılan belgesel ekibi, Ermenistan’da siyasetçiler ve vatandaşlarla da görüşmüş(Milliyet,2002;1).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 5 Temmuz 2002 tarihli “Tarih uçar insan kalır” başlıklı haberinde Helsinki Yurttaşlar Derneği’nin “Türkiye Ermenistan Diyaloğunda Sivil Yaklaşımlar” adlı düzenlediği toplantıdakiteferrüatları konu alıyor. Toplantıda iki kültürün

birbirlerinin karşı olan kültürel benzerlikleri tartışılmıştır(Milliyet,2002;15).

Milliyet gazetesinin 17 Ağustos 2002 tarihli “Sineklerin milliyeti olur mu?” başlıklı haberiTürk gazetecilerin Ermenistan’ın sınırında bulunan Ani Harebeleri’ne seferini konu alınıyor. Asker rehberliğinde yapılan bu gezide fotoğraf çekmek hem tehlikeli hem de yasak olduğu söylenmektedir. Kalıntıların çoğu 8 ila 13. yüzyıllara ait olan Ani’ye “Bin bir kilseli, kırk kapılı kent”denmektedir. Ani’nin heybetli olmasının İpek Yolu’nun kuzey kanadında yer almasına sebep olduğu vurgulanmıştır (Milliyet,2002;4).

Milliyet gazetesinin 10 Eylül 2002 tarihli, “Milliyetçilik ve toplum” başlıklı haberi, Stefanos Yerasimos’un Türkiye Bilimler Akademisi’ndeki “Birinci Dünya Savaşı ve Ermeni Sorunu ” konulu konferansını konu alıyor. Değerli tarihçi Yerasimos’un soykırım terimini mutlak bulması ve kabul etmemesinin altı çizilmektedir.“ (Milliyet,2002;17)

Milliyet gazetesinin 8 Aralık 2002 tarihli, “Türk-Ermeni ilişkilerine ‘OKSIJEN’ ” başlıklı haberinde Türkiye ve Ermenistan arasında dostluk köprüsü kurmayı hedefleyen iki ülkenin kadınları çıkartmayı düşündükleri dergiyi konu alıyor. Derginin adının ilişkilere hayat vermesi için “Oksijen” olması düşünülmektedir. İlk sayı Mart 2003’te ayında piyasaya çıkacak dergi, üç ayda bir yayınlanacak. Türkçe, İngilizce ve Ermenice olarak yayınlanacak dergi 100 sayfa olacak. ABD, Almanya, İngiltere, Türkiye ve Ermenistan’da satışa sunulacak. (Milliyet,2002;17)

Milliyet gazetesinin 16 Nisan 2003 tarihli, “Hitler’in soykırımcı 2 Ermeni alayı vardı” başlıklı haberinde ilk kez Taşnak Parti’sinin merkezine giren Türk ekibinin yaptığı, 1915’te yaşanan Ermeni olaylarına ışık tutacak “Sarı Gelin” belgeselini konu alıyor. Türk tarihinin en tartışılan dönemlerinden birini anlatan belgeselde, Ermeni katliamı iddialarıyla ilgili çarpıcı röportajlar ve belgeler yer alıyor. 13 ülkede çekilen “Sarı Gelin” belgeselinin galası Ankara’da Shareton Otelde yapılacağı vurgulanmaktadır (Milliyet,2003;15).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 26 Eylül 2003 tarihli, “Kitaplarda Türkleri rencide edici ifade var” başlıklı haberde Ermeni Patriği Mesrob’un, Başbakan Erdoğan’a nezaket ziyaretini konu alıyor. Görüşmede Ermeni din adamlarının yetiştirilmesinin yetersiz kaldığını vurgulayan Mesrob, “Bizim Rum cemaati gibi ruhban okulu talebimiz yok. Devlet üniversitesinde ilahiyat veya edebiyat fakültesinde farklı dinlerin öğretilmesine ilişkin dersler konulmasını talep ediyoruz.”İfadelerini kullanmıştır. Ayrıca, Türkiye’deki tarih kitaplarında Ermenileri rencide edecek ifadelerin

olduğunu, bunların kadırılması gerektiği de kaydetti. Erdoğan da karşılığında “Bu ifadelerin kalkması karşılıklı olur. Bu konuları tarihçilere bırakmak lazım. Düşmanlığı körükleyici hareketlerden kaçınmalı.” söylemlerinde bulunmuştur(Milliyet,2003;21).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 15 Kasım 2003 tarihli, “Okul değil, kürsü istiyoruz” başlıklı haberinde II. Mesrob’un Kumkapı’daki Patrikhane’de gazetecelerin sorularına verdiği yanıtları konu alınmaktadır. Haberin içeriğinde, onların Fener Patrikhane’si gibi ruhban okulu istemediklerini, bunun yerine İstanbul’daki bir üniversitesinin “Dil, Tarih, Coğrafya” fakültesinde “Anadolu’nun Yerel Kültürlürleri” isimli bir kürsü açılmasından yana olduklarını, burada hem din adamı, hem öğretmen yetiştirebilecekleri belirtilmektedir(Milliyet,2003;15).

Milliyet gazetesinde 11 Aralık 2003 tarihli “ ’1915’ tartışılacak” başlıklı haberinde Türk Tarih Kurumu (THK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu’nun gelecek yıl Viyana Üniversitesi’nde Ermenilerle birlikte 1915 dönemini tartışma yapacaklarıyla ilgili açıklamalarını konu alıyor. Toplantıya TTK Başkanı olarak kendisi ve TTK Ermeni Masası Başkanı Prof. Dr. Hikmet Özdemir’in katılacağını bildiren Halaçoğlu, “Karşılıklı olarak birbirimize arşiv belgeleri veya buna kaynak teşkil edecek belgeler göndereceğiz. Bunlar tarafımızdan incelenecek ve daha sonra karşılıklı bir araya gelip Viyana Üniversitesi’nin gözetiminde bir tartışma yapacağız” açıklamalarında bulunmuştur(Milliyet,2003;15).

Milliyet gazetesinin 10 Nisan 2004 tarihli, “Ermenistan’da sivil itaatsizlik” başlıklı haberinde, Ermenistan’daki muhalefet partilerin, ekonomik ve siyasi sıkıntılardan sorumlu tuttıkları Devlet Başkanı Robert Koçaryan’ı

istifaya zorlamak amacıyla “sivil itaatsizlik kampanyası” başlatmasını konu alıyor. Haberde bu türlü itirazların Koçaryan’ın baskıcı uygulamalarının etkisi olduğunu, ayrıca, Türkiye ve Azerbaycan’ın ambargosu ekonomik sıkıntıları artırdığı vurgulanmaktadır(Milliyet,2004;20).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 26 Eylül 2004 tarihli, “Kafkasya Kars’ta buluştu” başlıklı haberinde 24-26 Eylül tarihleri arasında düzenlenen Kars Kent Kurultay’ı konu alıyor. Haberin içeriğinde Türkiye’nin en Doğu’sunda Azerbaycan, Gürcistan, Rusya Federasyonu ve Ermenistan’dan gelen temsilciler “Kars Kent Kurultayı” ve “Kafkas Kültür Festivali”ne katılarak yeni bir sayfa açtıklarının altı çiziliyor. Yazıda, Kurultayın en önemli yanının sivil ve yerel insiyatifin bölgesel politikalar üzerindeki gücünü göstermesi olduğu belirtiliyor(Milliyet,2004;12).

Milliyet gazetesinde 11 Kasım 2004 tarihli “Ermenistan sınırını açma kampanyası” başlıklı haberinde Ermenistan sınırını açmak için kampanya başlatan Kars Belediye Başkanı Naif Alibeyoğlu’nukonu alıyor. Yazıda, 50 bin imza toplayan Naif Alibeyoğlu’nun, uyuyan fakir şehrini Asya bölgesinin ekonomik merkezi haline getirmek istediği kaydedilmiştir(Milliyet,2004;4).

Milliyet gazetesinin 12 Aralık 2004 tarihli, “Ermenilerden Türk Elçiliği’nde eylem” başlıklı yazısında Amerikan-Türk Asamblesi resepsiyonunun yapıldığı Türkiye’nin Washington Büyükelçiliği önünde bir grup Ermeninin, sözde Ermeni soykırımını protesto etmek için yaptıkları gösterinin konu alıyor. Şöyle ki, Büyükelçilik karşısında toplanan 20 kişilik grup 3 saat boyunca “1915 yeniden olmasın”, “Türkiye’den

utanıyoruz“, “Türkiye AB’ye alınmasın” gibi sloganları söylemişlerdir(Milliyet,2004;22).

Milliyet gazetesinde yayımlanan 19 Aralık 2004 tarihli, “Halaçoğlu:Ermeniler 519 bin Türk’ü öldürdü” başlıklı haberi Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlunun, Türkiye’nin “Ermeni soykırımıyla suçlanması”na ilişkin verdiği açıklamalarını konu alıyor. Soykırıma ilişkin belge bulunmadığını belirten Halaçoğlu, İngiliz, Amerikan, Fransız, Rus ve Ermeni gizli arşivlerinin açılması şartıyla bilim adamlarının yer alacağı bir komisyon tarafından konunun araştırılmasını önermiştir. Ayrıca, Halaçoğlunu, “Ama 519 bin kişinin isim isim, köy köy Ermeniler tarafından nasıl katledildiği ortaya koyabilirim.” Söylemlerinin altı çizilmiştir(Milliyet,2004;26).

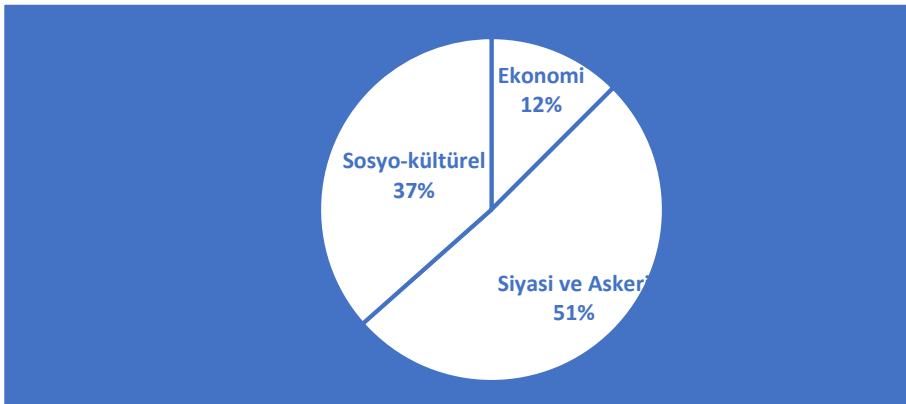
Yapılan haber taraması sonucunda toplam 21sosyo-kültürel haber değerlendirmeye tabi tutulmuş, haberlerin dağılımı şu şekildedir: 21 haberin 9’u (veya yüzde 43) olumlu, 8’i (veya yüzde 38) olumsuz ve 4’ü (veya yüzde 19) tarafsız olarak nitelendirilebilir. Bölümün en büyük haberi “’Cesur yürek’ operasyonu” başlıklı yazıdır.

SONUÇ

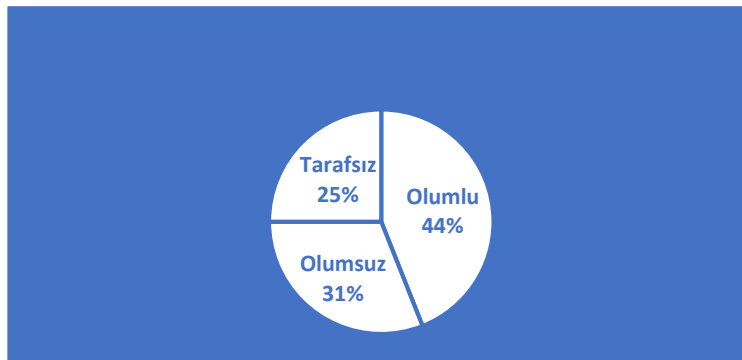
İkinci bölümde Türk medyasında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin farklı boyutlarını ele aldık. İki ülke arasında ilişkinin ekonomik, siyasi ve askeri, sosyo-kültürel boyutları incelenmiştir. Çalışmada tarihsel süreci inceledikten sonra ikinci bölümde 2002-2004 yılındaki Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerin medyaya yansımalarını yakından izlenmiştir. Kaynak olarak aldığımız Milliyet gazetesinde 2002-2004 yılları arasında yayımlanmış toplam 64 haber değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Netice olarak, geçmişten bu günümüze Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişki düzeyinden yola çıkacak olursak çok zorlu ve sancılı dönemlerden geçen ikili ilişkiler 2002-2004 yılında adeta bir normalleşme sürecine girmiştir. Siyasi açıdan gündemi hala büyük sorunlar; Karabağ meselesi, sınır sorunu, Ermenilerin iddia ettiği 1915 “sözde soykırım” gibi konular tutsa da bunun yanında bu zaman zarfında devlet ve hükümet başkanlarının ve bakanların açıklamalarında bir yumşama görülmektedir. Tabii ki, bu yumşama sürecinin oluşmasında büyük güçlerin etkileri bariz görülmektedir. 2002-2004 yılının Türkiye-Ermenistan arasında ekonomik ilişkilerine değinicek olursak, iki ülkenin arasında sınırların kapalı olması faktörü bu duruma büyük etki etmektedir. Şöyle ki, Türkiye ve Azerbaycan’ın Ermenistan’a karşı uyguladıkları ambargo Ermenistan ekonomisine büyük zarar vermekle birlikte, bu durumdan Türkiye’nin doğusu (Kars’ın) bölge halkının bir ölçüde zarar çektiği görülmektedir. Ancak, sınırlar kapalı olsa da bu zaman zarfında hava yolunu açılması ve Türkiye’de yapılan ekonomik ve siyas toplantılarda Ermenistan’ın da katılması durumları ikili ilişkilerde yeni bir gelişmenin olduğunun habercisi rölündedir. Türkiye ile Ermenistan

arasındaki ilişkilere sosyo-kültürel açıdan değerlendirecek olursak, haberlerin gündemi bariz bir şekilde iki kutupta toplanmaktadır. Bir taraf 1915 olayları ve Ermenilerin iddia ettiği “sözde soykırım”ı savunma niteliğinde yaptıkları karalama kampanyalarını, diğer taraf ise iki komşu ülkenin kültürel, sosyolojik açıdan yakınlıklarını değerlendiren görüşmeleri, etkinlikleri, açıklamaları konu almaktadır. Değerlendirmenin istatistiksel sonuçları aşağıdaki grafiklerle verilmiştir.

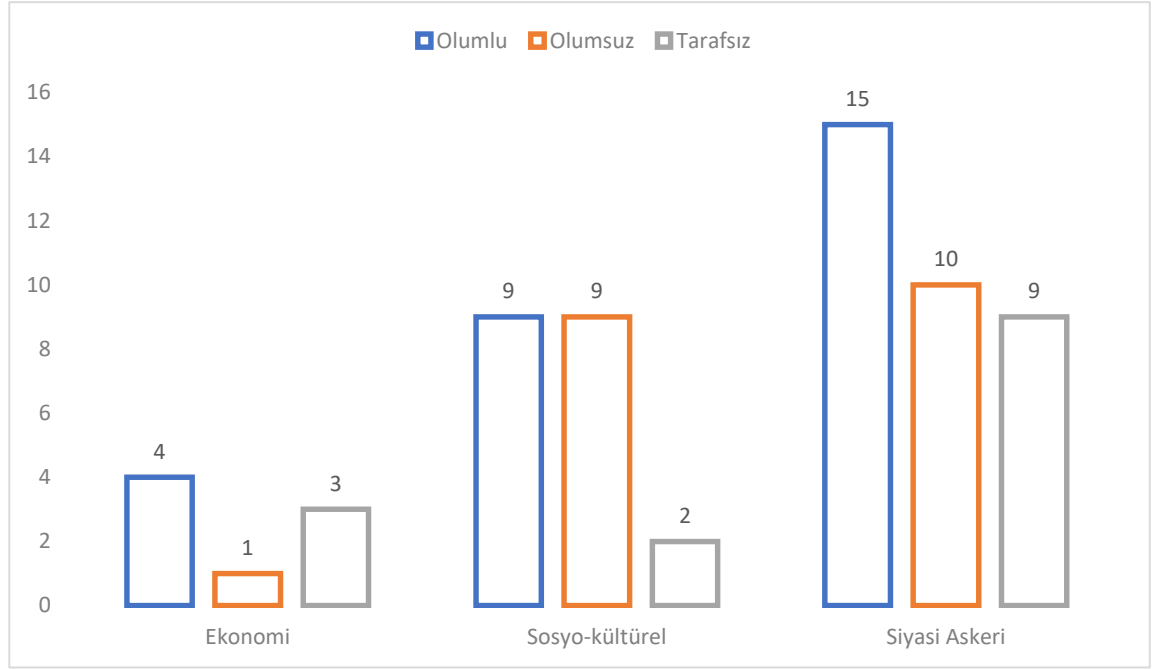
1. Haberlerin içeriği bakımından dağılımı

2. Haberlerin niteliğine göre dağılımı

3. Alt Başlıklar Bağlamında Haberlerin Niteliğine Göre Dağılımı

Görüldüğü gibi çalışmada toplam 64 haber değerlendirilmeye sunulmuştur. Değerlendirmenin sonucu grafiksel olarak tablolarla gösterilmiştir. Sonuç olarak görülen verileri incelendiğinde, haberlerin içerikleri 51%’i siyasi ve askeri konuları, 37%’i sosyo-kültürel nitelikli, %12 ekonomik konulardan oluşmaktadır. Haberlerin niteliği açısından dağılımında ise haberlerin 44%’ü olumlu, 31%’i olumsuz, 25%’i ise tarafsız içeriklerden oluşmaktadır. Haberlere uygulanan alt başlıklarını ise ayrılıkla grafiksel tablolardan inceleyerek yola çıkıldığında siyasi ve askeri boyutlarda olumlu haberler sayı olarak üstünlük sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

ASLANLI, Araz mülakat, Bakü, 2009

BİLGESAM, Akçadağ,2010ASLANLI, 2005

DÜZEL, Neşe “Volkan Vural: Ermeni ve Rumlar Tekrar Vatandaş Olsun”.
Taraf, 2008

GÖRGÜLÜ, Aybars,”Türkiye Ermenistan İlişkileri Bir Kısır Döngü”,
TESEV Yayınları, İstanbul, 2008, ss.9

GÜRÜN, Kamuran Ermeni Dosyası, Ankara, 1983, s. 213

HÜSEİNOV, Sentyar. Tarihte Türk- Ermeni ilişkileri ve Ermeni Sorunu,
S.27-28-29.4

KANTARCI, Şenol “Ermeni Sorunu: Pencere Bakmak ya da Manzaranın
Bütünü Görmek”, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, Isparta, 2005,
ss. 223-237

KASIM, Kamer “Ermeni Sorununun Ululararası İlişkiler Boyutu”,Anakara
Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 2003, S.2, ss 127-130

KOÇAŞ, Sadi “Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk Ermeni ilişkileri”,
Ankara, 1967, s.244

KONUKÇU, Enver. Selçuklular’dan Cumhuriyet’e Erzurum, s.158-167.
Kanunnamedeki ‘Vank’ ile ilgili kısımlar, Ermeniler ile ilgilidir, akt.,
KONUKÇU, Enver.Osmanlılar ve Millet-i Sâdıkadın Ermeniler (makale),
Yeni Türkiye Dergisi, sayı 38, s. 622, , Ankara, Mart-Nisan 2001

Stratejik değeri en yüksek malımız demokrasi. MİLLİYET,2002;6

Ermenistan Kadınlar Dostluk. MİLLİYET,2002;8

NSB'lere Ermenistan şartlı onayı. MİLLİYET,2002;9

Balkanla'a Ermeni gücü. MİLLİYET,2002;13

Oyum ya kendimden ya dinimden olana. MİLLİYET,2002;14

Salkım Hanım yine sahnede. MİLLİYET,2002;14

Bush Soykırım Demedi. MİLLİYET,2002;17

Yılmaz 'soykırım'a çıktı. MİLLİYET,2002;18

Ermeni Sevdası Depreşti. MİLLİYET,2002;18

Bir 'casusluk'komedisi". MİLLİYET,2002;19

Ufak adımlar politikası. MİLLİYET,2002;20

Kafkasya açılımı. MİLLİYET,2002;22

Erivan'la gizli pazarlık. MİLLİYET,2002;22

Türkiye'ye Orta Asya kapısı". MİLLİYET,2002;24

Tarım unutuluyor. MİLLİYET,2003;7

Ermenistan sınırı havadan açıldı...MİLLİYET,2003;8

İşadamlara Erdoğın'a: Rehavete kapılmayalım. MİLLİYET,2003;9

Ermeni lobisinden Türkiyeye mektup. MİLLİYET,2003;11

Ermenistan Irak'a asker gönderecek. MİLLİYET,2003;15

Okul değil, kürsü istiyoruz. MİLLİYET,2003;15

Hitler'in soykırımcı 2 Ermeni alayı vardı. MİLLİYET,2003;15

1915' tartışılacak. MİLLİYET,2003;15

Ermenistan sandık başına. MİLLİYET,2003;16

Fransa'nın ayıbı!MİLLİYET,2003;17

ABD Başkanı Bush 'soykırım' demedi.MİLLİYET,2003;17

Şaibeli seçimlerin galiba Koçaryan.MİLLİYET,2003;18

Türk askeri ilk kez Ermenistan'a gidiyor.MİLLİYET,2003; 21

Ermeni Bakan'dan destek telefonu.MİLLİYET,2003; 23

Ermeni konuktan Ankara'ya zeytin dalı.MİLLİYET,2003; 24

“Ermeniler İstanbul'dan geçemedi”. Milliyet,2004;12

Kafkasya Kars'ta buluştu. MİLLİYET,2004;12

Ermenistan'a jest hazırlığı.MİLLİYET,2004;14

Ermenistan'a Karabağ çağrısı.MİLLİYET,2004;16

Bush taleplerle geliyor.MİLLİYET,2004;17

Ermeni kriteri' Erdoğan'ı kızdırdı. Milliyet,2004;18

Ermenistan'a zeytin dalı.MİLLİYET,2004;19

Ermenistan'da sivil itaatsizlik.MİLLİYET,2004;20

Gül: Ermenistan sınırı açılmayacak. MİLLİYET,2004;20

Sınırın açılması Ermenilere bağlı. MİLLİYET,2004;21

Soykırımın tanınması önşart değil. MİLLİYET,2004;21

Soykırım için şartımız yok. MİLLİYET,2004;21

Ermenistan sınırını açma kampanyası.Milliyet,2004;21

Ermenilerden Türk Elçiliğ'inde eylem. MİLLİYET,2004;23

ÖRTLEK, Muhammet. a.g.m., Petrosyan'ın açıklaması için bakınız,
International Herald Tribune, 25.05.1991.

TBMM, 1993: 405

TURAN, Osman “Selçuklular Zamanında Türkiye”, Boğaziçi Yayınları,
Ankara, 1971, ss.68

YARAR, Hülya “Ermeniler ve Türk Ermeni İlişkileri”, Ankara, 2002, s.13,
ss.35-57

İNTERNET KAYNAKLARI

CANYURT, Dilek ERMENİSTAN DIŞ POLİTİKASI VE
KONSTRÜKTİVİZM: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/411854>

Cumhuriyet haber verir. <http://www.cumhuriyet.com.tr>, (erişim tarihi
13.04.2018)

Ermenistan Anasayfa Mahkemesi http://www.mfa.gov.tr/no_-14_18-ocak-2010_-ermenistan-anayasa-mahkemesi_nin-turkiye-ermenistan-protokollerine-iliskingerekceli-karari-hk_.tr.mfa,erişim (tarihi 22.03.2018)

Serj Sarkisyan. http://tr.wikipedia.org/wiki/Serj_Sarkisyan(erişim tarihi
13.04.2018)

“Sözde soykırım – II (4 T Planı və Kısaca Ermeni Tarihi)” -
<http://blog.milliyet.com.tr/sozde-soykirim--ii--4t-plani-ve-kisaca-ermeni-tarihi-/Blog/?BlogNo=13439>, (erişim tarihi: 10.04.2018)

“Osmanlı Devleti’nde Görev Yapan Bazı Ermeniler” , 2002 www.ermenisorunu.gen.tr

Türkiye Ermenistan İlişkileri - http://www.mfa.gov.tr/no_56_-22-nisan-2009_-turkiye-ermenistan-iliskileri-hk_.tr.mfa (erişimtarihi 17.04.2018)

Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde son durum ne? <http://www.hukukihaber.net/roportajlar/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-son-durum-ne-h23874.html>, (erişim tarihi 22.03.2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/turkiyeermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, erişim tarihi 13.04.2018

<http://www.bilgesam.org/tr/analizler/analizler-kafkaslar/245-tuerkiye-oezuer-diler-mi.html>, (erişim tarihi 13.04.2018)

Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlıkları http://www.mfa.gov.tr/no_-153-turkiye-cumhuriyeti-ve-ermenistan-cumhuriyeti-disisleri-bakanliklariile.tr.mfa erişim tarihi 17.04.2018)

http://www.sde.org.tr/tr/haberler/870/dis-politika-gundemi-%E2%80%93-ermenistan-aym-karari-veprotokollerin-durumu.aspx#_ednref3, (erişim tarihi 20.04.2018)

<http://www.hukukihaber.net/roportajlar/turkiye-ermenistan-iliskilerinde-son-durum-ne-h23874.html>, erişim tarihi 28.03.2018

http://dosyalar.hurriyet.com.tr/PROTOKOL_15.pdf